

tempsicultura

**Aproximació a l'anàlisi de la cultura
des de la perspectiva del temps**

Xavier Fina

Carles Spà

Assessorament:

Sara Moreno Colom

En aquest nou Dossier del Temps trobareu un conjunt de reflexions sobre dos aspectes molt importants de la vida, que estan íntimament lligats: el temps i la cultura. El temps és un element subjectiu —el vivim de forma diferent segons les circumstàncies— però també és un ritme objectiu que podem controlar, ordenar i planificar per aconseguir una vida quotidiana més equilibrada.

Els antics mites grecs ja parlaven del temps en dues dimensions. Hi havia Cronos, com a temps exterior a nosaltres, immutable i constant; i hi havia Kairos, com a temps personal, el temps que compon avui la nostra “agenda” diària, i on hem d’encabir treball i família, oci i cultura, descans i amics. És en aquest segon aspecte on volem incidir, per cridar l’atenció sobre aquest temps flexible, ple de possibilitats, que hem d’aprendre a controlar.

Tothom ha de tenir temps per dur una vida equilibrada i tothom ha de tenir temps per gaudir de les possibilitats culturals que ofereix la ciutat. Perquè la cultura és un estímul per al creixement personal. A Barcelona fem un esforç per posar la cultura a l’abast de tothom, amb activitats i amb equipaments de proximitat. I per això el temps és important. Les persones que han treballat aquest Dossier ens ensenyen que no és que la cultura no desperti interès, sinó que potser hi ha persones que no tenen prou temps per gaudir-ne.

A Barcelona estem treballant perquè les persones puguin viure el seu temps de forma harmònica, perquè això representa viure una vida més plena. Creiem que la cultura hi ha de tenir un lloc. Tothom ha de poder gaudir de la cultura i tothom ha de poder gaudir del seu temps. Aquest Dossier ens incita a pensar-hi.

Jordi Hereu

Alcalde de Barcelona

Imma Moraleda

Regidora dels Nous Usos del Temps

Redacció

Xavier Fina, Carles Spà

Assessorament

Sara Moreno Colom

Edició

Ajuntament de Barcelona
Sector d'Educació, Cultura i Benestar
Regidoria Usos del Temps

Direcció col·lecció

Ajuntament de Barcelona
Direcció Nous Usos Socials del Temps
Orland Blasco i Aleu

Disseny gràfic

Estudio Angel Uzkiانو

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona.

Impressió i producció

Imatge i Producció Editorial Municipal

1ª Edició novembre 2007
Dipòsit legal: B- 57.119/2007

www.bcn.cat/nust

ÍNDEX

I. INTRODUCCIÓ	7
II. MARC CONCEPTUAL	9
1. LA CULTURA EN LA PRODUCCIÓ TEÒRICA SOBRE EL TEMPS	9
1.1. L'aportació dels clàssics entorn del temps i la cultura	10
1.2. Postmodernitat, temps i cultura	11
1.3. L'escassetat de temps com a símptoma de la societat moderna	11
1.4. El debat sobre el temps lliure	11
1.5. Perspectiva de gènere, temps i cultura	12
1.5.1. El temps de reproducció: més enllà del temps de treball i de no treball	12
1.5.2. L'ús del temps i les desigualtats socials	13
1.5.3. Les polítiques del temps i els serveis culturals	13
1.6. Els estudis sobre els usos del temps	14
2. EL TEMPS EN ELS NOUS REFERENTS CONCEPTUALS PER AL DESENVOLUPAMENT DE POLÍTIQUES CULTURALS	15
2.1. El temps: oblit o omnipresència	16
2.1.1. Amb relació a l'accés a la cultura	16
2.1.2. Amb relació a l'expressivitat cultural	17
2.1.3. Amb relació a la governança de la cultura	18
2.2. La necessitat d'explicitació	19
III. TEMPS I CULTURA; APROXIMACIÓ QUANTITATIVA	21
1. LA RELACIÓ ENTRE TEMPS I CULTURA EN LES ESTADÍSTIQUES	21
1.1. La cultura en les estadístiques de temps	22
1.2. El temps en les estadístiques culturals	24
2. ANÀLISI DE RESULTATS	25
2.1. Anàlisi atenent al gènere	27
2.2. Anàlisi atenent al nivell d'estudis	33
2.3. Anàlisi atenent a l'edat	36
IV. TEMPS I CULTURA; APROXIMACIÓ QUALITATIVA - ANÀLISI DE LA POLÍTICA I L'OFERTA CULTURAL A BARCELONA	41
1. EL TEMPS EN EL NOU PLA ESTRATÈGIC DE CULTURA DE BARCELONA	42
2. BREU APROXIMACIÓ ANALÍTICA A L'OFERTA CULTURAL DE BARCELONA DES DE LA PERSPECTIVA DEL TEMPS	44
2.1. L'oferta de biblioteques públiques	46
2.2. L'oferta teatral	47
2.3. L'oferta de museus i exposicions d'art	48
2.4. L'oferta de cinema	50
2.5. L'oferta d'activitats als centres cívics	51
V. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS	55
VI. ANNEX	57

I. INTRODUCCIÓ

Fins a dia d'avui, i tot i que a primera vista pugui semblar evident, la relació entre el temps i la cultura no ha gaudit de centralitat en els plantejaments teòrics i polítics dels àmbits corresponents. Aquest estudi és una aproximació a aquesta relació, feta amb la voluntat de mostrar les potencialitats que poden aparèixer a partir d'un major interès per l'estudi d'aquesta matèria i una major imbricació de les polítiques culturals amb les polítiques del temps. La perspectiva temporal, que cada cop apareix amb més força com a conseqüència de les necessitats de la societat occidental, també haurà de tenyir les noves iniciatives i estratègies que es plantegin en matèria cultural en el futur. Per analitzar la relació entre el temps i la cultura, l'estudi planteja una triple perspectiva.

En primer lloc, es desenvolupa una aproximació des del punt de vista conceptual, centrant la mirada en l'elaboració teòrica en l'àmbit de les ciències socials (més concretament en el de la sociologia) i en els plantejaments sobre la conceptualització de la cultura i la política cultural que es realitzen a les declaracions i els documents de referència internacionals (Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, Agenda 21 de la Cultura).

En segon lloc, l'estudi se centra en l'exploració de les estadístiques existents sobre el temps i sobre la cultura. La posada en relació d'aquestes estadístiques i la nova mirada analítica que aporta aquest estudi permeten una aproximació interessant, tant des de la perspectiva de la quotidianitat com del cicle de vida i generacional. Finalment, la mirada se centra en l'estudi de la política i l'oferta cultural de Barcelona i el paper que hi té la perspectiva temporal. Això es fa atenent a dues dimensions: la planificació política i l'oferta de serveis públics i privats.

L'estudi conclou amb un apartat de recomanacions basades en les conclusions que es poden treure de cadascun dels apartats anteriors. Aquestes recomanacions tenen per objecte aportar una nova perspectiva a la política cultural, així com més eines d'intervenció transversal a les polítiques del temps.

II. MARC CONCEPTUAL

1. LA CULTURA EN LA PRODUCCIÓ TEÒRICA SOBRE EL TEMPS

Parlar de la producció teòrica sobre el temps pot implicar parlar de totes les disciplines científiques existents, ja que pràcticament totes elles s'han interessat, en un moment o altre, per aquesta qüestió. Si bé és cert que històricament el temps es prefigura com un objecte d'estudi propi de la filosofia i la física –certament dues formes de pensament clàssic-, a principis del segle XX s'estén el seu abast disciplinar. Així les coses, amb l'inici del segle XXI, cal afirmar que sobre el temps s'han escrit moltes pàgines des de moltes òptiques diferents.

En canvi, l'interès per la cultura apareix, des de sempre, vinculat al camp de les ciències socials i humanístiques; un camp que algunes veus entenen com a sinònim de cultura. En aquesta tessitura, si allò que es vol fer és una revisió de la presència –implícita o explícita– de la cultura en la producció teòrica sobre el temps, sembla oportú ubicar-la en el terreny d'aquelles disciplines que s'han interessat pel temps i la cultura, entre les quals cal destacar l'antropologia, la filosofia o la sociologia.

Concretament, en el cas que ens ocupa, s'ha optat per formular aquest exercici des d'una mirada sociològica. Aquesta opció es justifica, tant per l'interès per comprendre el moment històric actual, com per l'interès per explicar les pràctiques quotidianes que avui vinculen temps i cultura, tot plegat, a fi d'obtenir nous coneixements que facilitin, i alhora enriqueixin, el disseny i la planificació de les polítiques culturals i les polítiques del temps.

Per aquesta raó, les pàgines que segueixen es dediquen a fer una breu revisió de la presència i el tractament que la cultura ha rebut en la producció sociològica sobre el temps. Com és de rebut, aquesta revisió comença recordant els clàssics i conclou sistematitzant l'estat de la qüestió actual. Abans d'iniciar aquest periple, però, cal fer notar la dificultat que planteja un exercici d'aquestes característiques, ja que el temps i la cultura són dos conceptes que sovint es caracteritzen per la seva omnipresència a les ciències socials; i és que ningú no posa en dubte que tota activitat humana comporta temps, ni que tota activitat humana té un component cultural.

Si bé és cert que aquesta aproximació ha marcat el desenvolupament de bona part del pensament sociològic, no és menys cert que també es pot parlar d'una aproximació més restringida a ambdós conceptes; una aproximació que entén el temps i la cultura com un objecte d'estudi i no pas com una dimensió del pensament. És a dir, una aproximació que estudia els termes «temps» i «cultura» per si mateixos, i no com a transversals i sempre presents en tot allò que fan les persones.

1.1. L'APORTACIÓ DELS CLÀSSICS ENTORN DEL TEMPS I LA CULTURA

Efectivament, aquesta doble aproximació ja es detecta en les primeres aportacions dels clàssics. D'una banda, cal fer notar les reflexions d'un dels autors clàssics de la sociologia, Emile Durkheim, sobre la importància del temps com a categoria de coneixement clau per al manteniment de l'ordre social i cultural. Per a aquest sociòleg, el temps i la cultura són dos conceptes íntimament relacionats, en la mesura en què la concepció social del primer depèn del segon. És en aquest sentit que tota la seva obra s'encamina a subratllar la dimensió cultural del temps i la importància que aquesta dimensió té per al manteniment de l'organització social; és a dir, els trets culturals que intervenen en la percepció social del temps, la qual, al seu torn, actua com a element de cohesió social. D'aquesta manera, s'entén que el calendari sigui una construcció cultural que marca el ritme de la vida d'una societat determinada, alhora que contribueix a mantenir-ne els seus membres units.

Des d'una perspectiva força diferent, també cal fer notar les reflexions sobre el temps de no treball que es dedueixen del primer pensament socialista. A diferència del pensament durkheimià, l'aproximació al temps i a la cultura de les veus properes al univers marxista s'allunya del terreny abstracte de les idees per apropar-se a l'esfera material del treball. En plena consonància amb el moviment obrer, aquests autors formulen les seves tesis amb l'objectiu de reivindicar temps lliure de treball, imprescindible per a la realització d'un mateix. Òbviament, la cultura té un paper clau en aquesta reivindicació. Tot plegat, tant la reflexió teòrica com la vindicació social es recullen en el lema històric del 8*3: vuit hores de treball, vuit hores de descans i vuit hores de formació.

Malgrat que aquestes dues aproximacions teòriques no es mantenen intactes al cap dels anys, d'una manera o d'una altra condicionen el desenvolupament del pensament sociològic sobre el temps i la cultura. Actualment, és possible dibuixar, com a mínim, cinc aproximacions teòriques a aquesta qüestió. Al marge d'aquestes queden les tipologies que discriminen el temps cultural del temps individual. En aquest cas, s'usa l'expressió «temps cultural» per referir-se a tots els aspectes culturals que condicionen la percepció del temps en una societat determinada. De fet, es tracta d'una aproximació molt propera a l'antropologia, en la mesura en què permet posar de relleu que la concepció del temps difereix en funció de les cultures. En aquest sentit, l'antropòleg Evans-Pritchard¹ va estudiar el cas de la tribu dels nuer, i va observar que els seus membres no tenen cap paraula per designar el temps, de manera que, a diferència de nosaltres, no poden parlar del temps com una cosa real. En aquest mateix sentit, Sorokin i Merton² donen notícia d'alguns pobles primitius que utilitzen activitats diàries per indicar la duració del temps; així, per exemple, a Madagascar, la bullició de l'arròs significa uns vint minuts.

Si bé és cert que l'accepció de «temps cultural» també s'empra en sociologia, cal dir que no deixa de ser tautològica des del moment en què s'accepta que sociològicament el temps és una construcció social i cultural. Per tant, els orígens de l'actual concepció del temps a les societats occidentals cal cercar-los en els inicis de la industrialització. Per aquesta raó, la revisió de l'estat de la qüestió sobre la producció teòrica del temps i la cultura se centra en enfocaments concrets respecte de la nostra realitat més immediata.

¹ Evans-Pritchard, E. (1987). Los nuer. Barcelona: Anagrama.

² Sorokin, P. A.; Merton, R. K. (1992). «El tiempo social: un análisis metodológico y funcional», a Ramón Ramos Torres (comp.), Tiempo y sociedad. Madrid: Siglo XXI.

1.2. POSTMODERNITAT, TEMPS I CULTURA

En primer lloc, cal parlar dels corrents que teoritzen sobre la societat postmoderna, tot entenent que els canvis socials de les darreres dècades dibuixen un escenari diferent del de la societat industrial. Des d'aquesta aproximació, un dels elements que es posa de manifest és l'acceleració del ritme de vida i, al costat d'aquest fenomen, els canvis al voltant de la percepció del temps que, entre d'altres aspectes, tenen un efecte cultural sobre la definició de la identitat personal. Concretament, s'atribueix l'acceleració del ritme de vida a les transformacions del sistema de producció i a l'organització del treball que dóna lloc a noves modalitats més immediates, com ara el just in time. Altrament, es parla de l'augment en la celeritat del consum que comporten les noves tecnologies de la informació i la comunicació; dos aspectes que alteren els hàbits de consum de les persones i es consideren un element cabdal a l'hora de definir la identitat en la societat actual. És així que la cultura no s'entén pas com un element de consum, sinó, en el seu sentit més ampli, com un element que traspuja tota activitat humana i que es modula al ritme dels canvis socials.

1.3. L'ESCASSETAT DE TEMPS COM A SÍMPTOMA DE LA SOCIETAT MODERNA

En segon lloc, vinculades a l'aproximació teòrica anterior, però amb alguns trets distintius, cal parlar d'aquelles veus que posen l'accent en l'escassetat de temps com a element característic de la societat contemporània occidental. En aquest cas, s'apunta que la percepció del temps com un bé escàs és fruit d'un context social on cada vegada s'amplia més l'oferta d'activitats a realitzar. L'ampliació d'aquest ventall de possibilitats, entre les quals destaca l'oferta cultural, obliga les persones a prioritzar unes activitats per davant d'altres, alhora que dificulta la gestió dels rols. Quan no es pot fer tot allò que es voldria fer, emergeix la sensació que el temps és escàs. Per tant, el temps i la cultura apareixen inversament vinculats, mentre que l'ampliació de l'oferta del segon converteix el primer en un bé escàs.

1.4. EL DEBAT SOBRE EL TEMPS LLIURE

En tercer lloc, tot entrant de ple en el terreny material i seguint l'estela del primer pensament socialista, és obligat citar el debat entorn del temps lliure o del temps d'oci. Certament, la cultura no és sinònim de temps lliure, però no és menys cert que molt sovint s'ha tendit a identificar aquests dos conceptes. Les raons d'aquesta falsa identificació són massa complexes per intentar de resoldre-les en aquestes pàgines, però tal vegada és possible albirar algunes explicacions. Com s'ha dit abans, el temps lliure emergeix com una reivindicació del moviment obrer amb l'objectiu de garantir la realització de les persones més enllà del treball. Sens dubte, es tracta d'una vindicació que reflecteix la importància que el pensament socialista ha atribuït, històricament, a la cultura. En aquesta tessitura, no és gens estrany que algunes veus associïn el temps lliure de treball amb el temps de descans i formació. Aquestes són, precisament, les beceroles del debat sociològic sobre el temps lliure; un debat que, entre d'altres qüestions, alberga la discussió semàntica i conceptual entre el temps lliure i el temps d'oci. D'entrada cal dir que, fins fa ben poc, aquesta discussió s'havia abordat des del camp propi de la sociologia del treball; un fet lògic si es té en compte que, des dels inicis de la industrialització, el temps lliure s'ha configurat com un temps residual del temps de treball. Posteriorment, la preocupació per aquesta qüestió es desenvolupa com una branca pròpia de la sociologia, sobretot, perquè amb l'expansió de la societat de consum, aquest temps cada vegada adquireix més importància.

En tot aquest procés, i encara avui dia, hi ha la tendència a confondre el temps lliure i el temps d'oci. La diferència entre ambdós conceptes és que el primer té un abast més restringit que el segon. És a dir, per «temps d'oci» s'entén tot el temps que és de no treball i que, per tant, es pot destinar a múltiples finalitats: al descans, a les aficions, a la diversió, etc. Aquesta definició enllaça perfectament amb l'ús semàntic de la paraula «oci», a partir de la qual es construeix la paraula «negoci»: negació de l'oci. Aquest temps inclou el temps lliure, però els dos temps no són equiparables, ja que el darrer fa referència, exclusivament, al temps de lliure disposició personal; és a dir, un temps buit d'obligacions, un temps disponible que les persones fan servir lliurement. Així, el temps lliure es desvincula de la dicotomia de temps de treball i temps de no treball, a partir de la qual es defineix el temps d'oci. D'aquesta discussió teòrica és possible sostreure dues idees interessants respecte de la relació entre temps i cultura. En primer lloc, queda palès que el temps residual del treball -sigui d'oci o lliure- permet reconèixer la pluralitat del temps més enllà del mercat laboral, i aquesta pluralitat incorpora, entre d'altres, el temps destinat a les activitats culturals, siguin aquestes de creació o de consum. Així, contràriament al que preveien les afirmacions optimistes de la primera sociologia del temps lliure entorn d'una societat cada vegada més alliberada de les constriccions del temps de treball, es configura un ventall de temps socials en l'organització de la societat industrial, de manera que el reconeixement de la pluralitat del temps comporta també una redefinició del temps lliure, el qual no es presenta exclusivament com un terme de la dicotomia «treball/no treball», sinó com un temps més entre els diferents temps socials: laboral, cultural, relacional, familiar, etc.

Ara bé, en segon lloc cal fer notar que certes activitats es poden interpretar alhora com a treball i com a font de realització personal a través de la cultura. En aquest sentit, el cas paradigmàtic seria el d'una persona artista, en la qual coincideixen el temps de treball i el temps destinat a la cultura. Aquesta qüestió permet problematitzar el concepte de temps lliure, en la mesura en què allò que el defineix no són les activitats que inclou, sinó la seva dimensió de llibertat i d'elecció. Des d'aquesta perspectiva, s'entén que la disponibilitat d'espais temporals no subjectes a les relacions de poder -siguin aquestes dins del mercat de treball o de la família- fa que el temps lliure emergeixi com un recurs distribuït de manera desigual. Aquesta desigualtat no es mesura per la quantitat de temps, sinó pel valor social que se li atorga. En aquest punt, el temps dedicat a la cultura es considera un element de distinció social.

1.5. PERSPECTIVA DE GÈNERE, TEMPS I CULTURA

La quarta aproximació teòrica que ens permet relacionar el temps i la cultura és la que sorgeix de la perspectiva de gènere. En aquest cas, igual que en les aproximacions anteriors, les referències tampoc no són del tot explícites, però sí del tot pertinents, perquè la perspectiva de gènere ha estat un dels enfocaments més fecunds a l'hora d'estudiar el temps i de plantejar-lo com un objecte de regulació política. Les lliçons que s'extreuen del coneixement acumulat són perfectament adaptables quan l'atenció recau sobre la relació entre temps i cultura.

1.5.1. El temps de reproducció: més enllà del temps de treball i de no treball

En primer lloc, cal atribuir a la perspectiva de gènere el qüestionament més ferm de la dicotomia entre temps de treball i temps de no treball. Les crítiques formulades per les especialistes apunten la necessitat de tenir present que no només l'ocupació és treball, sinó que existeix un altre treball -el domèstic i familiar- que és neces-

sari per a la reproducció de les persones. Amb aquestes crítiques es fa palès que la responsabilitat del treball domèstic i familiar esdevé un factor imprescindible per comprendre la presència de les persones en totes les esferes de la seva vida quotidiana; a saber, la laboral, la cultural, la relacional, etc.

1.5.2. L'ús del temps i les desigualtats socials

En segon lloc, la perspectiva de gènere posa de relleu que no totes les persones es relacionen de la mateixa manera amb el temps, ja que aquesta relació depèn de la situació que ocupen en l'estructura social. Per tant, el gènere, però també la classe social, l'ètnia i l'edat esdevenen variables clau per entendre la relació de les persones amb el temps. Segons ens diuen les especialistes, aquesta relació s'ha d'analitzar en termes de pràctica i de significat; és a dir, tan important és allò que fa una persona, com la percepció que aquesta té d'allò que fa. Aquesta reflexió és cabdal a l'hora d'analitzar el consum cultural des de la perspectiva temporal. Per exemple, una imatge cada dia més present a la nostra societat és la d'una persona escoltant música en format «mp3». Es tracta d'una activitat cultural? Més enllà del criteri tècnic que s'empri, serà important conèixer si la persona consumidora dona més importància a la possessió d'un tipus de tecnologia que a les possibilitats que aquesta ofereix.

Al costat d'aquesta perspectiva estructural, es subratlla la necessitat de tenir present l'etapa del cicle de vida en què es troben les persones. És a dir, els diferents moments cronològics amb significat social propi: adolescència, joventut, formació de la pròpia llar, fills/es en edat dependent, abandonament de la llar per part dels fills/es –niu buit– i, cada vegada més, adults dependents. Conjuntament al cicle de vida, es posa de manifest la necessitat de tenir present la generació de les persones, en la mesura en què no totes elles es fan adultes de la mateixa manera, ni molt menys envelleixen en les mateixes circumstàncies. Aquesta és una qüestió cabdal a l'hora d'analitzar la relació de la cultura amb el temps, ja que el context de socialització és clau per entendre els hàbits de consum cultural. Tornant a l'exemple anterior, una de les diferències entre els joves de 15 anys i els adults de 60 és el protagonisme atorgat a les noves tecnologies en la creació i el consum culturals. Pensem, per exemple, en la importància que les arts visuals han adquirit en els darrers anys, o en la transformació del mercat de la música a través d'Internet.

1.5.3. Les polítiques del temps i els serveis culturals

En tercer lloc, cal atribuir a la perspectiva de gènere les primeres propostes que fan emergir el temps com a objecte de regulació política en un sentit estricte. En efecte, hem vist que la regulació de la jornada laboral ha ocupat bona part de les lluites socials des dels inicis de la industrialització, però sempre ho ha fet sota el paraigües de la política laboral. En canvi, a finals de la dècada de 1980, les científiques socials italianes comencen a parlar de les polítiques del temps més enllà del mercat de treball. L'origen d'aquesta reivindicació és el malestar que viuen moltes dones adultes a les societats occidentals, ja que la seva vida quotidiana està condicionada per un règim de doble presència. És a dir, un règim que es caracteritza per l'acumulació de responsabilitats laborals i domèstiques, el pes de les quals traspuja el temps del rellotge, ja que sempre es tenen presents. A fi de millorar la seva situació, aquestes dones reclamen temps per a elles mateixes, i aquest reclam s'articula sota el lema de les polítiques del temps i es concreta en diverses propostes, entre les quals destaca la reorganització dels horaris de la ciutat per tal d'ajustar els horaris d'obertura i de tancament dels serveis a les necessitats de les persones. En aquest punt, entra de ple la qüestió dels serveis i dels equipaments culturals, tot accentuant la dimensió de l'accessibilitat.

No és gens estrany que les ciutats italianes siguin les més avançades en matèria de polítiques del temps. De fet, des de la dècada de 1990, aquest país acumula experiències locals orientades a reorganitzar el temps de la ciutat. L'instrument regulador és el Pla territorial dels horaris i el temps de la ciutat. En el cas que ens ocupa, cal destacar, entre d'altres, el Pla de la ciutat de Torino, perquè un dels seus cinc àmbits estratègics inclou una línia d'actuació destinada a regular la «Disponibilitat dels serveis Culturals».

1.6. ELS ESTUDIS SOBRE ELS USOS DEL TEMPS

Finalment, cal parlar d'una cinquena aproximació sociològica a l'estudi del temps i la cultura; a saber, els estudis sobre els usos del temps. En efecte, a diferència de les aproximacions anteriors, aquesta té una dimensió completament empírica, la qual cosa explica perquè molts dels enfocaments que s'han descrit anteriorment recorren a aquest tipus d'estudi per reforçar les seves reflexions amb evidències empíriques.

En qualsevol cas, els estudis sobre l'ús del temps sorgeixen a principis del segle XX com una línia d'investigació pròpia dins la sociologia. Si bé és cert que, de bon principi, destaca el potencial informatiu de les dades que generen -tant per l'avaluació de les polítiques com pel disseny de les campanyes publicitàries-, a partir de la dècada de 1980 disminueix aquest interès polític i econòmic, mentre que creix l'interès sociològic, sobretot perquè es constata que l'ús del temps és un bon indicador per estudiar les desigualtats socials més enllà de la simple descripció dels hàbits de vida i de consum de la població.

Concretament, els estudis sobre l'ús del temps són un tipus d'enquesta que recull, de forma genèrica, la quantitat de temps que les persones dediquen a diverses activitats al llarg d'un dia. Aquests diferents usos i distribucions del temps s'analitzen segons el gènere, la classe social, el nivell d'estudis, l'edat, etc., alhora que discriminen els dies laborables dels dies festius. Més específicament, alguns qüestionaris afinen més en la recollida de dades i també tenen en compte si l'activitat que es realitza en cada moment és principal o secundària; és a dir, si s'escolta música sense fer res més, o bé si es neteja mentre s'escolta música. A més, també prenen en consideració el lloc i les persones que acompanyen cada activitat.³

No cal dir que els estudis sobre l'ús del temps són una font de dades imprescindible a l'hora d'analitzar la relació entre el temps i la cultura, així com un bon instrument per avaluar les polítiques culturals dissenyades des d'una perspectiva temporal. D'una banda, permeten conèixer la dimensió cultural de l'ús i la distribució del temps de les persones segons la situació que tenen en l'estructura social i l'etapa del seu cicle de vida. De l'altra, permeten analitzar l'impacte que una política cultural determinada té sobre la població destinatària.

Tal vegada, cal reconèixer que es tracta d'un instrument limitat, ja que no ha estat pensat per a l'estudi de la creació i del consum cultural, ni per a l'avaluació específica de les polítiques culturals. En aquest sentit, s'observa que la classificació de les activitats no respon a criteris homogenis i, per tant, allò que per a algunes enquestes són activitats culturals per a d'altres no ho són. Altrament, cal fer notar la dificultat que comporta aquest tipus d'enquesta per recollir la percepció subjectiva d'allò que es fa. Aquest és un aspecte força important, perquè és el que permet discernir si el fet de mirar la televisió, per exemple, es considera com a consum cultural o no.

³ Per a més informació, vegeu el monogràfic Les polítiques de temps: un debat obert (Torns, et al., 2006), d'aquesta mateixa col·lecció, de la Regidoria de Nous Usos Socials del Temps de l'Ajuntament de Barcelona.

2. EL TEMPS EN ELS NOUS REFERENTS CONCEPTUALS PER AL DESENVOLUPAMENT DE POLÍTQUES CULTURALS

La política cultural i el temps són dos conceptes que, en aparença, haurien d'estar units per una intensa relació, tant pel que fa al desenvolupament teòric com a la pràctica política. No obstant això, la realitat present és ben diferent del que es podria imaginar. La literatura existent en ambdós camps de la cultura no aprofundeix en aquesta relació, de manera que afrontem aquesta temàtica des d'una certa orfandat intel·lectual. A més, cal afegir que en el cas de la pràctica en política cultural, tot i que hi ha hagut algunes iniciatives entorn de l'adequació horària dels serveis, la dimensió temporal no apareix de forma explícita en les estratègies culturals dels diferents poders públics.

Analitzar la teorització realitzada entorn de la política cultural a la recerca d'al·lusions explícites sobre la qüestió temporal és un exercici feixuc i que augura resultats molt pobres. És més adient fer el procés a l'inrevés; és a dir, situar-se des de la perspectiva del temps i analitzar la producció conceptual referida a la política cultural. D'aquesta manera es pot fer aflorar la importància que la qüestió temporal té en molts dels plantejaments.

Aquest estudi se centrarà en l'anàlisi des de la perspectiva temporal en els referents internacionals més actuals. En els últims anys hem presenciats el naixement de dos importants referents conceptuals per al desenvolupament de polítiques culturals, tant a escala nacional com local. Es tracta de dues declaracions aprovades per organismes internacionals que situen la cultura com un àmbit privilegiat des del qual es poden donar respostes als reptes que planteja la societat actual:

- la **Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals**,⁴ de la UNESCO, que va ser aprovada durant la 33a. Reunió de la Conferència General, celebrada a París l'octubre de 2005.
- l'**Agenda 21 de la Cultura**,⁵ que pren com a referència la Declaració Universal de la UNESCO, però que situa els reptes a escala local, es va aprovar en el IV Fòrum d'Autoritats Locals per a la Inclusió Social, de Porto Alegre, el dia 8 de maig de 2004 a Barcelona.

⁴ El 24 de febrer de 2006, el Plenari de l'Ajuntament de Barcelona va aprovar per unanimitat una declaració institucional en la qual celebra l'aprovació per part de la UNESCO de la Convenció sobre la Diversitat Cultural.

⁵ El dia 21 de maig de 2004, el Plenari de l'Ajuntament de Barcelona, mitjançant una Mesura de Govern, va aprovar per unanimitat la seva adhesió a l'Agenda 21 de la Cultura.

2.1. EL TEMPS: OBLIT O OMNIPRESÈNCIA

En ambdós textos, la cultura i la diversitat cultural se situen com un dret de ciutadania i com un element necessari per al desenvolupament individual i col·lectiu. La lectura de les dues declaracions, amb línies discursives molt similars, convida a pensar que en tots dos casos la qüestió del temps ha estat oblidada. Certament, en cap d'elles no es fa una referència explícita a la relació entre el temps i la cultura. Ara bé, com es deia en paràgrafs anteriors, la lectura cal fer-la a l'inrevés: des de la perspectiva del temps, què aporten aquestes declaracions, i aquí sí que apareixen qüestions interessants.

De les dues declaracions emana una nova manera d'entendre el paper de la cultura a la societat i la responsabilitat pública pel que fa a la garantia d'uns drets culturals. Més enllà dels continguts concrets, la seva importància rau en el fet que situa en el centre del debat cultural alguns conceptes que durant anys no havien estat objecte prioritari de les polítiques culturals. Dins l'amplitud de propòsits que s'inclouen en aquestes declaracions, es pot interpretar una nova mirada envers la realitat cultural, centrada en la idea de ciutadania i de drets culturals. El dret a l'accés a la cultura, el dret a l'expressivitat i el dret a participar de la governança, vinculats a la ciutadania, proposen nous accents, nous espais d'acció per a la política cultural, tradicionalment massa centrada en el treball amb el qual s'acostuma a anomenar els «sectors» de la cultura.

Un cop situats els reptes de la cultura entorn de l'accés, l'expressivitat o la governança, la qüestió del temps apareix amb molta més facilitat.⁶

2.1.1. Amb relació a l'accés a la cultura

Parlar de l'accés a la cultura requereix, en primer lloc, definir a quina cultura ens referim: es pot parlar de cultura en termes antropològics i sociològics (en aquest cas, tota acció humana i social té un component cultural); o bé, en termes d'allò que és objecte de la política cultural. En la nostra aproximació partim de la segona definició; és a dir, entenent de manera àmplia què és la política cultural i, per tant, allò que n'és objecte.

Quan s'analitza l'accés a la cultura, cal situar-se en el moment previ a la pràctica o el consum cultural i centrar l'interès en les motivacions i les barreres amb què es troba la població a l'hora d'accedir a la cultura. Les motivacions es poden analitzar a partir de les pràctiques existents, la seva capacitat de penetració en la població. Les barreres cal detectar-les a partir d'una causalitat múltiple que provoca que les persones se sentin lluny dels circuits culturals. Una de les causes que sol aparèixer com a barrera quant a l'accés de les persones a la cultura és la barrera temporal. Efectivament, el factor temporal pot ser una barrera atenent a dues perspectives d'anàlisi.

■ La **perspectiva del cicle de vida**. Cada moment de la vida, des de la infantesa fins a la vellesa, requereix una oferta i una relació determinada de la persona amb la cultura. L'edat no pot ser motiu de discriminació respecte d'allò que des dels serveis públics s'ofereix a la ciutadania. L'equitat en l'oferta cultural des de la perspec-

⁶ Per conèixer una experiència d'anàlisi d'una realitat cultural local des de la perspectiva d'aquests eixos es pot consultar l'estudi *Principis i criteris per a l'acció cultural a Granollers – una mirada des de l'Agenda 21 de la Cultura. 2007*, Ajuntament de Granollers i Diputació de Barcelona. Les conclusions d'aquest estudi nodreixen les afirmacions que es fan en els paràgrafs següents.

tiva del cicle de vida requereix una revisió de les programacions culturals. A més a més, també cal tenir present l'efecte generacional, ja que els gustos culturals varien amb el pas del temps.

- La **perspectiva de la quotidianitat**. El ritme de vida de la societat occidental provoca una disminució contínua de la percepció de control sobre el propi temps. Els canvis en l'estructura i la percepció dels temps socials no es poden passar per alt en l'oferta de serveis culturals a la ciutadania. La manca de disponibilitat de temps s'està convertint en una de les principals barreres d'accés a la cultura, la qual afecta més uns col·lectius socials determinats (per ex. dones amb doble presència, persones amb dependents al seu càrrec) que d'altres. A la vegada, l'augment de disponibilitat de temps, fruit d'un canvi de ritme vital -com succeeix en el cas de les persones jubilades- també requereix repensar l'oferta de serveis culturals des d'una perspectiva cultural. Tot i que des de la política cultural no es pot pretendre influir sobre la distribució dels temps socials, sí que cal tenir-los en compte per tal de presentar unes ofertes encertades, l'horari de les quals permetin que hi puguin accedir persones que altrament no podrien fer-ho. Cal fer aflorar aquesta problemàtica i que les polítiques d'accés a la cultura defineixin programes per a aquests col·lectius.

2.1.2. Amb relació a l'expressivitat cultural

L'expressivitat cultural es pot entendre de manera molt àmplia. Per tal d'aclarir el concepte, es pot acotar i entendre-la com la pràctica cultural o la participació activa de la ciutadania en l'activitat cultural; és a dir, quan la ciutadania esdevé el subjecte de la cultura; quan és la que crea, realitza o practica alguna activitat cultural. Aquesta pràctica s'entén com una manifestació de la seva capacitat expressiva, i per tant no estem parlant de consum cultural.

L'expressivitat cultural apareix com un espai temporal vinculat al desenvolupament personal; un temps per a l'expressió, la creació i la projecció de la sensibilitat de cada persona. En efecte, els espais temporals que a la nostra societat es reserven a l'expressivitat cultural de la ciutadania són, en aparença, escassos i, en moltes ocasions, limitats des d'una doble perspectiva temporal.

- La **perspectiva del cicle de vida**. Més enllà de les diferents possibilitats expressives que tenen les persones durant el seu cicle de vida, aquí resulta interessant assenyalar la importància de les primeres fases de socialització per al desenvolupament de les capacitats expressives al llarg de tota la vida. El fet de sentir-se vinculats a la pràctica cultural té molt a veure amb l'educació rebuda, amb la comprensió dels llenguatges artístics, amb l'actitud de l'entorn davant la cultura durant les primeres fases de socialització. Si les persones han desenvolupat hàbits culturals en determinades èpoques de la vida, després mostren una major implicació i participació cultural. Les persones que de joves no s'han format en un entorn vinculat a la pràctica cultural tenen més dificultats per iniciar-s'hi més endavant. De la mateixa manera, cal tenir present que aquesta socialització té lloc en un context històric determinat que influeix a la construcció dels gustos culturals.

- La **perspectiva de la quotidianitat**. La manca de temps lliure és una de les justificacions habituals que apareix davant la pregunta de per què les persones no desenvolupen cap pràctica cultural. Tot i que és cert que l'organització social del temps ha canviat en els últims temps, també ho és que constantment augmenta el nombre d'hores diàries dedicades a algunes pràctiques. Per tant, les hores de què es disposa durant el dia són les mateixes, i el que cal analitzar és com es prioritzen. El prestigi o desprestigi social d'una pràctica determina en gran mesura el temps que

les persones hi dediquen. En aquest sentit, es detecta un cert retrocés en la importància que es dona a la pràctica cultural. Les persones amb un nivell instructiu elevat i mitjà són les que fan més referència a la participació cultural com un factor de capital social i les que mostren més predisposició a participar de la vida cultural. En canvi, les que tenen un nivell d'instrucció més baix no atorguen tanta importància a la pràctica cultural, i els costa més identificar-la o separar-la d'altres pràctiques.

2.1.3. Amb relació a la governança de la cultura

L'article 19 de l'Agenda 21 de la Cultura -«Implementar els instruments adequats per garantir la participació democràtica dels ciutadans en la formulació, l'exercici i l'avaluació de les polítiques públiques de cultura»- compromet els Governos locals, de manera clara i concisa, a garantir la participació ciutadana en els espais de consulta i de decisió de les polítiques culturals del municipi. Per tant, situa la qüestió de la governança com un dels reptes a afrontar de cara al desenvolupament cultural de les ciutats. I ho fa tot prenent una posició clara: apostant perquè la cultura es governi mitjançant mètodes participatius.

Qualsevol ciutat es pot definir segons l'ús i la gestió que fa del seu espai públic. És a dir, d'una banda, a partir de l'activitat que es desenvolupa a la ciutat i, de l'altra, tenint en compte de quina manera la ciutadania forma part de la presa de decisions en la gestió d'aquest espai. Així doncs, l'espai públic és tant l'espai físic –l'entorn on es desenvolupa la vida quotidiana-, com el temporal –el temps compartit amb la col·lectivitat- o el simbòlic –allò que ocupa tota la ciutadania-.

Diferents veus teoritzen sobre l'abandonament de l'espai públic per part de la ciutadania. Enrique Gil Calvo sintetitza aquest abandonament de la manera següent: «En consecuencia, los sujetos sociales han perdido su anterior arraigo al medio comunitario y ahora afloran libremente por el espacio social a impulsos de una movilidad aleatoria y contingente que les lleva a desertar de sus espacios públicos de referencia (la red de parentesco, la comunidad local, la identidad cultural, la conciencia de clase) para caer de modo compensatorio en un miope individualismo posesivo, privatizador y consumista.»⁷

Paral·lelament, aquest abandonament s'ha vist contrarestat per noves concentracions de gent en allò que Marc Augé⁸ ha definit com a «no lugares»: «Si un lugar puede definirse como lugar de identidad, relacional e histórico, un espacio que no puede definirse como espacio de identidad ni como relacional ni como histórico, definirá un no lugar. La hipótesis aquí defendida es que la sobremodernidad es productora de no lugares, es decir, de espacios que no son en sí lugares antropológicos y que contrariamente a la modernidad baudeleriana, no integran los lugares antiguos». Per a Augé, els no-lugares per excel·lència són les autopistes, els mitjans de transport, les estacions, les grans superfícies comercials, etc. Altres veus han aplicat aquest concepte, on la ciutat esdevé també un «no-lloc», la no-ciutat.⁹

Davant aquesta situació, la cultura es presenta com un element articulador potencial de l'espai públic, com un element de cohesió dins aquest espai. L'ocupació de l'espai públic per part de les persones suposa retornar a la idea de l'àgora o la pla-

⁷ Ponència d'Enrique Gil Calvo, «Ciudadanía y espacio público», en el marc d'Interacció 2006, organitzat pel Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona l'octubre de 2006.

⁸ Augé, M. (2003). Los «no-lugares». Espacios del anonimato. Barcelona: Gedisa.

⁹ WAA (2004). La arquitectura de la no-ciudad. Pamplona: Universidad de Navarra.

ça pública. I la cultura i l'expressivitat són unes eines excel·lents per recuperar espais per a la ciutadania.

El temps que les persones dediquen a allò col·lectiu, a la governança de l'espai públic, està en un clar retrocés d'ençà de l'adveniment de la democràcia al nostre país. Els primers ajuntaments democràtics van compensar la seva debilitat institucional i de recursos amb una gran mobilització ciutadana d'ocupació i de recuperació de l'espai públic, cosa que fins aleshores havia estat prohibida i perseguida. És llavors quan proliferen iniciatives ciutadanes vinculades a la festa i la cultura públiques: festes majors, festivals de cultura, carnavals, etc. La cultura apareix, en aquells moments, com la punta de llança de la recuperació d'espais per a la ciutadania.

L'estabilitat institucional i política de finals de la dècada de 1980 i de 1990 fa que es traspassi la responsabilitat de la gestió de l'espai públic a les diferents administracions. La sensació generalitzada que l'ordre de les coses ja ha canviat provoca que les persones dediquin menys temps a qüestions col·lectives, a la governança de l'espai públic, i que s'instauri una època que atorga més importància simbòlica al desenvolupament personal i al progrés individual, la qual cosa, òbviament, es trasllada a l'àmbit cultural adoptant la forma d'una major individualització del consum cultural, propiciat, en bona part, per les noves tecnologies de la informació i la comunicació.

Allò que dóna sentit i coherència a la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural i a l'Agenda 21 de la Cultura és, precisament, la voluntat de recuperació de l'espai públic amb una clara centralitat de la cultura dins aquest espai. Per tant, aquests referents conceptuals advoquen per una major presència de la ciutadania en la governança de la cultura;¹⁰ és a dir, per una recuperació de l'espai públic a partir del desenvolupament cultural de les societats. Això, en termes de temps, significa un canvi en l'ordre de prioritats, el qual possibilita una major participació de les persones en espais de pràctica i de consum cultural i, sobretot, de presa de decisions i de definició de polítiques culturals; tot plegat, en un context institucional favorable als processos de participació ciutadana.

2.2. LA NECESSITAT D'EXPLICITACIÓ

En resum, tot i que no es produeix de forma explícita, el temps és una de les qüestions centrals com a rerefons d'aquestes noves eines conceptuals per al desenvolupament de polítiques culturals (la Convenció sobre Diversitat Cultural i l'Agenda 21 de la Cultura). Aquesta omnipresència del temps, però, es detecta des d'una lectura intencionada, no neutra, de les declaracions. Per tant, una major explicitació de la preocupació sobre les qüestions temporals permetria visualitzar de manera més clara les necessitats i les potencialitats que el temps aporta a la política cultural.

Val a dir que cada cop són més les administracions i els governs municipals que estan aprovant aquestes declaracions. Per tant, ens trobem en un moment de canvis de paradigma en la política cultural, en el qual caldrà reforçar i fer visible l'establiment de noves estratègies, noves polítiques, que tinguin en compte la dimensió temporal, tant des de la perspectiva de la quotidianitat com del cicle de vida de les persones.

¹⁰ Val a dir que es tracta de declaracions d'àmbit internacional. Per tant, des d'aquí el que es fa és una lectura en un context determinat. Altres països amb un menor nivell de desenvolupament democràtic haurien de fer una lectura ajustada al seu context històric, social i polític.

III. TEMPS I CULTURA; APROXIMACIÓ QUANTITATIVA

La proliferació d'estudis i enquestes realitzades durant els últims anys proporciona suficient material analític per fer una nova explotació de les dades més significatives des d'una mirada cultural, la qual ha de permetre analitzar hàbits, identificar col·lectius a partir de la seva relació amb el temps i la cultura, i fer aflorar i interpretar les desigualtats que es detectin. Prèviament, però, és interessant aturar-se a analitzar quin tractament donen les estadístiques del temps a la cultura i les de la cultura al temps.

Enquestes de referència per a l'estudi de:

el temps:

- Encuesta de empleo del tiempo, 2002-2003. Institut Nacional d'Estadística (INE).
- o Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT).
- Enquesta d'usos del temps i de l'espai públic, 2005. Ajuntament de Barcelona.

la cultura:

- Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT).
- Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España, 2002 – 2003. Ministerio de Cultura.

1. LA RELACIÓ ENTRE TEMPS I CULTURA EN LES ESTADÍSTIQUES

Abans d'iniciar l'anàlisi de les dades de les enquestes i les estadístiques consultades, és interessant fer una primera aproximació al tractament de la cultura en les estadístiques temporals i del temps en les estadístiques culturals. Amb el disseny i l'elaboració de qüestionaris, juntament amb l'organització de la informació estadística, es pot comprovar fins a quin punt els organismes responsables d'aquestes enquestes tenen interès per dotar-se d'indicadors que posin en relació el temps i la cultura.

1.1. LA CULTURA EN LES ESTADÍSTIQUES DE TEMPS

La cultura no ha estat un objecte d'estudi habitual en les diferents aproximacions que s'han fet a l'anàlisi dels usos del temps durant els últims anys. L'elaboració teòrica i les aproximacions quantitatives a través d'enquestes d'hàbit i consum han ubicat la cultura, de manera marginal o subsidiària, com un element explicatiu i analític. El fet que en aquestes recerques es vinculi excessivament la cultura al temps d'oci dificulta la seva visualització efectiva i, per tant, l'anàlisi. Tot i que és cert que la cultura –pràctica i consum– és un element consubstancial d'aquest temps d'oci, una mirada específica al temps des d'una perspectiva cultural pot aportar noves claus interpretatives. En aquest sentit, cal tenir present que la cultura pot formar part de gairebé totes les activitats de la vida quotidiana: el treball remunerat, el domèstic i familiar, l'oci, la formació, el temps personal, etc.

En les enquestes de l'INE i de l'IDESCAT, l'estructura segons la qual s'organitza la informació dels resultats de l'enquesta segueix directrius de l'Oficina Estadística de la Unió Europea (EUROSTAT). D'acord amb aquesta estructura, les dades referides al temps dedicat a la cultura cal cercar-lo en diversos camps de l'enquesta. Malgrat que aquesta transversalitat es pot llegir com un dels valors de la cultura, també és cert que en dificulta l'anàlisi: podem dir, a partir d'aquesta categorització, quina mitjana de temps diari dediquen les persones a la cultura? Si ho féssim, segurament hauríem de posar-hi multitud de matisos.

Per comprovar-ho, al quadre següent s'especifiquen els camps o les activitats principals que s'han proposat per a l'enquesta. Els que fan referència –o en poden fer– a activitats culturals, s'han assenyalat en vermell.

Quadre 1. Activitats considerades en les enquestes de l'ús del temps, segons proposta de l'EUROSTAT

0 Cura personal	4 Treball voluntari i reunions
01 Dormir	41 Treball al servei d'una organització
02 Àpats i begudes	42 Ajudes informals a altres llars
03 Altres activitats de cura personal	43 Activitats participatives
1 Treball	5 Vida social i diversió
11 Treball principal	51 Vida social
12 Treball secundari	52 Diversió i cultura
13 Activitats relacionades amb el treball	53 Oci passiu
2 Estudis	6 Esports i activitats a l'aire lliure
21 De l'escola a la universitat	61 Exercici físic
22 Estudis durant el temps lliure	62 Exercici productiu
3 Llar i família	63 Activitats relacionades amb els esports
31 Activitats culinàries	7 Aficions i jocs
32 Manteniment de la llar	71 Aficions artístiques
33 Confecció i cura de la roba	72 Aficions
34 Jardineria i cura d'animals	73 Jocs
35 Construcció i reparacions	8 Mitjans de comunicació
36 Compres i serveis	81 Lectura
37 Gestions de la llar	82 Televisió i vídeo
38 Cura dels infants	83 Ràdio i música
39 Ajudes a adults membres de la llar	9 Trajectes i ús del temps no especificat
	91 Trajectes

Font: elaboració pròpia.

Tal com es pot comprovar, les dades referides als temps dedicats a la cultura cal cercar-les a 6 dels 10 grans grups d'activitats que es consideren. Evidentment, des d'aquí no es defensa que els conceptes d'aquesta enquesta s'agrupin d'una altra manera; només es vol plasmar la dificultat que l'estructura actual suposa per a l'anàlisi de la pràctica cultural.

Si l'anàlisi se centra en els grups assenyalats, el primer que es constata és que tampoc es poden considerar com a activitats exclusivament culturals, sinó que poden incloure activitats amb un contingut cultural:

- L'apartat del treball s'inclou perquè hi ha una sèrie de professions que tenen un clar caràcter cultural¹¹ i, per tant, un percentatge de les hores dedicades a la feina es podrien considerar culturals.
- Dins dels estudis durant el temps lliure, l'ensenyament de disciplines artístiques també ha de tenir el seu pes.
- Pel que fa al treball voluntari, en un país amb una gran tradició associativa cultural com el nostre, de ben segur que una bona part prové de la tasca feta a les entitats culturals.
- A l'apartat de diversió i cultura és on s'especifica tot allò que té a veure amb el consum cultural referit a l'assistència a espectacles i a l'ús dels serveis culturals. És l'apartat que té un percentatge més elevat d'activitats que es poden definir únicament com a culturals.
- Les aficions artístiques recullen les pràctiques culturals no professionals.
- Els mitjans de comunicació recullen activitats desenvolupades per a la informació, l'entreteniment i el consum cultural. Mirar la televisió o escoltar la ràdio es podria interpretar, segons el contingut de la programació, com una manera de fer cultura. El mateix es podria dir de la lectura de premsa. Evidentment, escoltar música, llegir un llibre o mirar un DVD són activitats culturals.

En conclusió, l'estructura que proposa l'EUROSTAT per a les enquestes d'ús del temps pot ser una bona eina per a l'anàlisi del pes de la cultura en les activitats diàries, sempre que s'acoti molt la investigació i se centri només en determinats consums i pràctiques. En canvi, no serveix per poder dibuixar de manera clara el temps que una societat dedica a la cultura, ja que la complexitat i els matisos que caldria desenvolupar serien tan nombrosos, que farien febles les conclusions que se n'extraguessin.

L'Enquesta d'usos del temps i de l'espai públic, 2005, realitzada per l'Ajuntament de Barcelona, té una estructura diferent de les anteriors. S'organitza a partir de 8 grans camps, entre els quals es troba el del temps lliure, que alhora està desagregat en 17 categories i és el que inclou les activitats que es podrien considerar culturals. Cal advertir que, novament, a la taula també s'assenyala el treball, per tal de recordar l'ocupació que suposen les indústries culturals.

Dins l'apartat de temps lliure i personal s'assenyalen algunes activitats que poden tenir un contingut cultural. Una vegada més, en aquestes categories també es fa difícil desagregar les activitats culturals. Apareix el problema de la consideració cultural de veure la televisió; la no separació de l'activitat associativa cultural de la d'altres; la pràctica d'un hobby, que pot ser o no ser cultural; la lectura de premsa; i, fins i tot, l'apartat «Altres», la composició del qual no coneixem.

¹¹ Hi ha al voltant de 30.000 persones ocupades a la indústria cultural catalana. Estadístiques culturals de Catalunya 2005, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Quadre 2. Activitats considerades en l'Enquesta d'usos del temps i de l'espai públic, 2005, Ajuntament de Barcelona

Dormir	Conversar amb els de casa
Menjar	Veure TV, DVD, Vídeos
Tasques domèstiques	Jugar amb els infants
Desplaçar-se	Act. associatives, de partits
Dedicació fills/es menors i persones grans	Trobar-se amb familiars
Estudiar	Practicar hobbies
Treballar	Estudiar (no classes)
Temps lliure, personal →	Trobar-se amb amics
	Ordinador, Internet (fora de la feina)
	No fer res, reposar, badar
	Passejar
	Practicar esports o una activitat física
	Anar de compres
	Llegir llibres
	Anar a l'església
	Llegir premsa, revistes
	Altres

Font: elaboració pròpia.

Aquesta enquesta dóna encara menys pistes sobre el pes de la cultura en l'ús del temps de les persones que les enquestes de l'INE i de l'IDESCAT. Presentar les dades de manera més agrupada facilita l'anàlisi a grans trets, però en dificulta l'anàlisi específica per a temàtiques com ara la cultura. Realment, de les activitats assenyalades, la única que es podria considerar com a exclusivament cultural i que es podria fer servir com a indicador de consum i pràctiques culturals és la lectura de llibres.

1.2. EL TEMPS EN LES ESTADÍSTIQUES CULTURALS

Si en les enquestes de l'ús del temps es detectaven dificultats per desagregar informació cultural, en les enquestes de consum i hàbits culturals el temps tampoc no té un pes determinant. Acostumen a interessar-se més per la freqüència en què es realitza una activitat determinada que pel temps mitjà que es dedica a cadascuna. De fet, moltes de les activitats de consum cultural no poden tenir una freqüència diària, per la qual cosa té més sentit que es dugui a terme una anàlisi des de la perspectiva del nombre de vegades que es realitza una activitat o del consum en un període de temps determinat (acostuma a ser un any).

Tant l'Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001, de l'IDESCAT, com la Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España. 2002–2003, del Ministerio de Cultura, que va realitzar el Ministeri de Cultura en conveni amb la Societat General d'Autors i Editors, segueixen les directrius de l'EUROSTAT; en concret, la labor realitzada pel grup de treball Task Force 4 sobre participació cultural dins el grup més ampli, conegut com a «LEG – Culture», encarregat de fer una proposta d'estadístiques culturals comparables a escala europea.¹²

Aquestes enquestes fan una doble aproximació al consum i a les pràctiques culturals de la ciutadania:

- En primer lloc, es fa una **anàlisi de cadascuna de les pràctiques considerades**.¹³ La persona enquestada ha de respondre sobre la realització de diferents activitats culturals i sobre la freqüència amb què ha realitzat una activitat concreta en els darrers 12 mesos. Les respostes, creuades amb variables d'estructura social de les persones enquestades, configuren el perfil dels consumidors i consumidoras segons les seves condicions socials i personals.
- En segon lloc, inclouen un apartat dedicat al **temps lliure**. En aquest apartat l'objectiu és quantificar les activitats que es realitzen en el temps lliure, diferenciant entre dies laborables i festius. Una vegada més, el creuament amb variables d'estructura social permetrà comprovar diferències entre perfils. Allò que es comptabilitza són les activitats que es fan i no pas el temps que es dedica a cadascuna d'elles. Aquestes activitats poden ser activitats culturals, de lleure, formatives o vinculades a tasques de cura dels fills/es i d'atenció a la llar.

En resum, la variable del temps en les enquestes sobre hàbits culturals permet, d'una banda, acotar l'estudi a un període determinat i, de l'altra, el temps lliure apareix com un espai de lliure disposició personal que permet comprovar el pes que l'activitat cultural hi té. En cap cas es comptabilitza el temps dedicat a la cultura.

2. ANÀLISI DE RESULTATS

Seguint les argumentacions de l'apartat del marc conceptual del present estudi, l'anàlisi de resultats de les estadístiques hauria d'incloure una doble aproximació: la quotidianitat i el cicle de vida. Ara bé, tal com s'ha vist en l'apartat anterior, l'estructura de les estadístiques culturals i d'usos del temps no permet una anàlisi acurada segons aquestes dues perspectives. No obstant això, en els paràgrafs que segueixen es procura que la idea d'activitat diària i la perspectiva generacional tinguin un pes analític.

La comparativa entre les estadístiques a escala de Catalunya i a escala estatal aporten poques dades prou clares per extreure'n algunes conclusions (Taula 1). Per això s'ha considerat més interessant l'anàlisi de les estadístiques de Catalunya i Barcelona a partir de les variables següents: gènere, nivell d'estudis i edat.

¹² Per conèixer-ne els resultats, consulteu *Les Statistiques Culturelles dans l'UE – Rapport final du LEG – Eurostat Working Papers*; 2000.

¹³ Lectura de llibres, lectura de diaris, lectura de revistes, assistència a biblioteques, arxius, museus, exposicions i monuments, audició de música i assistència a concerts, assistència al cinema, assistència al teatre, assistència a espectacles de dansa i circ, pràctica d'activitats artístiques, audiència de televisió i ràdio, ús de tecnologies de la informació i comunicació, equipaments culturals a la llar, associacionisme.

Taula 1. Participació en les activitats detallades i durada mitjana. 2003. Comparativa

Activitats	Espanya		Catalunya	
	% de persones	Durada mitjana diària	% de persones	Durada mitjana diària
52 Diversió i cultura	4,8	2:11	5,1	2:16
520 Diversions i actes culturals no especificats	*0,0	*1:56	--	--
521 Cinema	1,8	2:01	--	--
522 Teatre i concerts	0,5	2:00	--	--
523 Exposicions d'art i museus	0,2	1:26	--	--
524 Biblioteques	0,2	1:04	--	--
525 Espectacles esportius	0,7	1:58	--	--
529 Altres diversions i actes culturals especificats	1,8	2:19	--	--
71 Aficions artístiques	2,3	1:47	2,1	1:53
710 Aficions artístiques no especificades	*0,0	*2:00	--	--
711 Arts visuals	1,0	1:46	--	--
712 Arts de l'espectacle	1,1	1:46	--	--
713 Arts literàries	0,2	1:08	--	--
719 Altres aficions artístiques especificades	0,1	1:57	--	--
8 Mitjans de comunicació	86,4	2:38	--	--
81 Lectura	21,5	1:07	22,2	1:07
810 Lectures no especificades	7,9	1:02	--	--
811 Lectura de premsa	10,7	0:51	--	--
812 Lectura de llibres	5,7	1:08	--	--
819 Altres lectures especificades	0,2	0:31	--	--
82 Televisió i vídeo	82,8	2:23	81,4	2:17
820 Veure la televisió o el vídeo sense especificar	1,1	1:36	--	--
821 Veure la televisió	81,7	2:20	--	--
822 Veure el vídeo	2,0	1:47	--	--
83 Ràdio i música	6,2	1:03	4,8	1,01
830 Escoltar la ràdio o música sense especificar	2,8	0:56	--	--
831 Escoltar la ràdio	3,2	1:06	--	--
832 Escoltar gravacions	0,3	0:56	--	--

*Dades no significatives per al càlcul.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. IDESCAT i INE.

Nota: les activitats que incorporen un component cultural s'especifiquen amb una xifra de fins a tres dígits.

2.1 ANÀLISI ATENENT AL GÈNERE

La participació dels homes i les dones en les activitats considerades en les estadístiques de l'ús del temps mostren grans diferències per raons de gènere. A la taula 2 es reproduïxen les activitats amb xifres de fins a dos dígits segons es pugui entendre que tenen un component cultural o no.

El temps dedicat a la llar i la família és el que presenta més diferències entre homes i dones: les dones hi dediquen 2 hores i 35 minuts més en un dia mitjà. En canvi, la dedicació al temps de treball ---s'entén que és treball remunerat--- mostra una relació completament inversa: els homes hi dediquen 1 hora i 45 minuts més que les dones. Si se sumen aquestes dues dedicacions s'obté el que s'acostuma a conèixer com la càrrega total de treball (CTT): treball remunerat + treball en ocupacions de la llar i la família. Atenent a les xifres anteriors, la CTT permet visualitzar que les dones treballen 50 minuts diaris més que no pas els homes.

Taula 2. Participació en les activitats detallades i durada mitjana, 2003, per gènere.

ACTIVITATS	HOMES			HOMES		
	% de persones	Durada mitjana diària	Distrib. temporal en dia mitjà	% de persones	Durada mitjana diària	Distrib. temporal en dia mitjà
0. Cura personal	100,0	11:28	11:28	100,0	11:26	11:27
1. Treball	45,27	8:26	3:52	29,9	7:06	2:07
2. Estudis	10,9	5:09	0:33	13,5	5:10	0:42
3. Llar i família	73,2	2:14	1:39	91,6	4:47	4:14
4 Treball voluntari i reunions	7,2	2:04	0:09	10,7	2:10	0:14
5. Vida social i diversió	58,6	2:09	1:16	58,6	2:00	1:10
5.1 Vida social	42,0	1:52	0:47	41,5	1:34	0:38
5.2. Diversió i cultura	5,1	2:15	0:06	5,2	2:16	0:07
5.3 Oci passiu	25,4	1:25	0:21	27,9	1:27	0:24
6. Esports i activitats a l'aire lliure	41,0	2:18	0:57	35,8	1:53	0:41
7. Aficions i jocs	21,1	1:59	0:26	12,2	1:28	0:11
71 Aficions artístiques	2,3	1:47	0:03	2,1	1:53	0:02
8 Mitjans de comunicació	85,4	2:43	2:20	84,8	2:22	2:01
81 Lectura	23,8	1:11	0:17	20,07	1:02	0:12
82 Televisió i vídeo	82,2	2:24	1:58	80,7	2:11	1:46
83 Ràdio i música	5,5	1:09	0:03	4,2	0:50	0:02
9 Trajectes i ús del temps no especificat	85,7	1:37	1:20	80,4	1:30	1:13

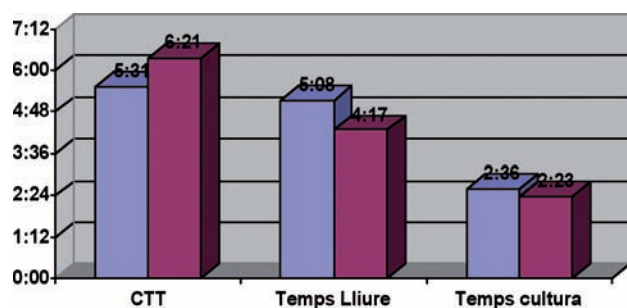
Font: Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. IDESCAT.

Nota: s'especificuen amb xifres de fins a dos dígits aquelles activitats que incorporen un component cultural.

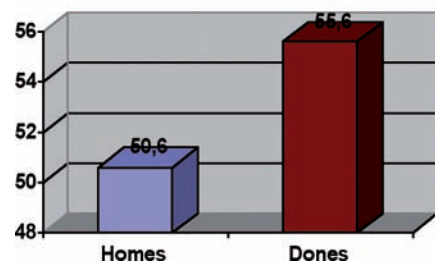
El fet que la dona tingui una major CTT afecta de manera clara la disponibilitat de temps lliure:¹⁴ mentre que l'home té 5 hores i 8 minuts de temps lliure, la dona només disposa de 4 hores i 17 minuts. Així, es pot deduir que les dones tenen menys temps per dedicar a la cultura que els homes, ja que el consum i les pràctiques culturals acostumen a formar part d'aquest temps lliure.

La manca de temps de les dones respecte dels homes per realitzar activitats culturals, vinculada primàriament a la CTT, es compensa mitjançant la prioritització que fan les dones a l'hora de decidir a què dediquen aquest temps lliure. En aquest sentit, si de les activitats que s'indiquen a la taula 2 se seleccionen únicament les que tenen o poden tenir un component cultural,¹⁵ es comprova que els homes hi dediquen 2:36 hores (el 50,65% del seu temps lliure), mentre que les dones hi dediquen 2:23 hores (el 55,64% del seu temps lliure).

Gràfic 1. Disponibilitat de temps lliure i temps dedicat a la cultura, per gènere

% dedicació cultura

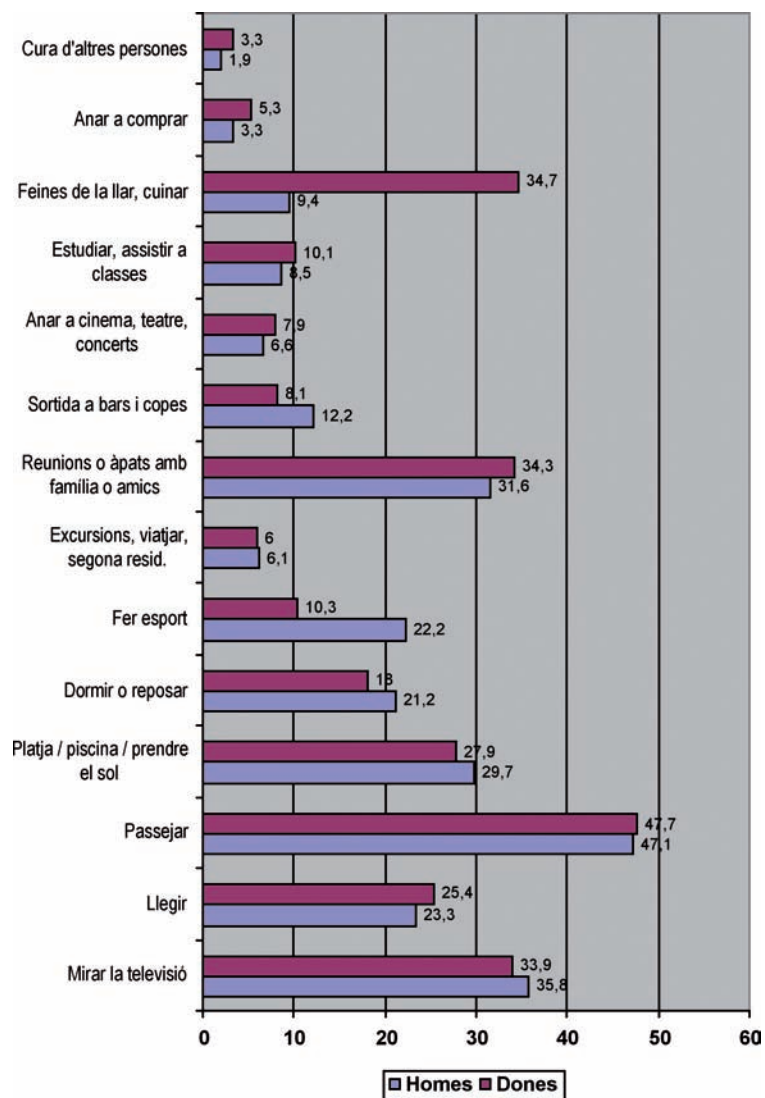
Font: elaboració pròpia a partir d' *Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. IDESCAT.*

La major dedicació de temps lliure a la cultura per part de les dones també queda reflectida en l'Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. Tot i les grans diferències pel que fa al temps dedicat, una vegada més, a les feines de la llar, algunes activitats, com ara anar al cinema, al teatre i a concerts, o llegir, mostren lleugeres diferències a favor de les dones. D'altres activitats que tradicionalment competeixen amb la dedicació a activitats culturals, com ara l'esport, són més freqüents entre els homes.

¹⁴ El temps lliure s'ha calculat amb la suma: treball voluntari i reunions + vida social i diversió + esports i activitats a l'aire lliure + aficions i jocs + mitjans de comunicació.

¹⁵ Treball voluntari i reunions + diversió i cultura + aficions artístiques + mitjans de comunicació.

Gràfic 2. Activitats en el temps lliure en dies laborables i caps de setmana*

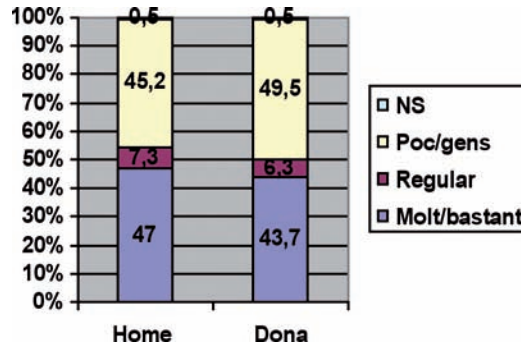

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. IDESCAT.

*Deu possibilitats de resposta.

La manca de temps lliure de les dones no només és una realitat que es comprova en les estadístiques de l'ús del temps, sinó que també es reflecteix clarament en la percepció de disponibilitat de temps que té aquest col·lectiu. En aquest sentit, les dades en l'àmbit de Barcelona confirmen les conclusions apuntades per a Catalunya. Les dones tenen la percepció de tenir menys temps lliure que els homes.

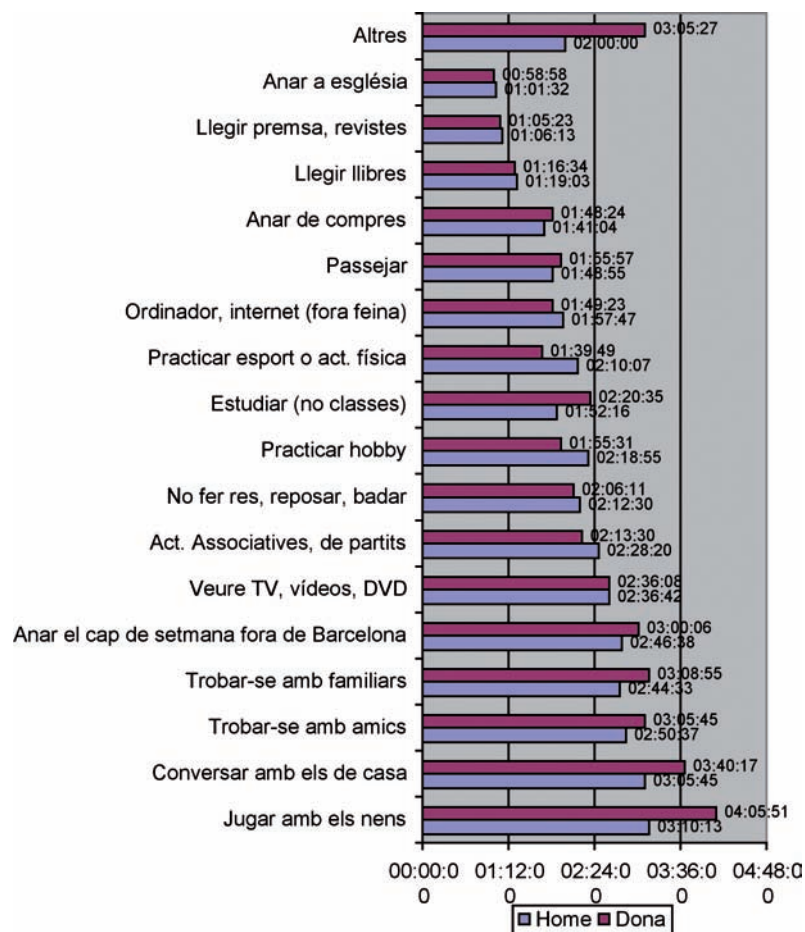
Gràfic 3. Percepció de tenir temps lliure durant la setmana

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta d'usos del temps i de l'espai públic, 2005. Barcelona.

També a Barcelona, tot i que no apareixen les mateixes activitats que en el gràfic 2 referent a Catalunya, es confirmen algunes diferències en l'ús del temps lliure. En aquest cas, en igualtat de condicions –dia festiu– es pot comprovar que hi ha una sèrie d'activitats que recauen en major mesura en les dones que en els homes: jugar amb els infants, conversar amb els de casa, trobar-se amb familiars o amics, estudiar o comprar, mentre que, novament, activitats com ara la pràctica esportiva o la pràctica d'un hobby són activitats clarament més exercides pels homes. També hi ha una diferència a favor dels homes en les activitats associatives i de partits.

Gràfic 4. Hores dedicades a activitats de lleure el darrer dia festiu, per sexe (mitjana)*

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta d'usos del temps i de l'espai públic, 2005. Barcelona.

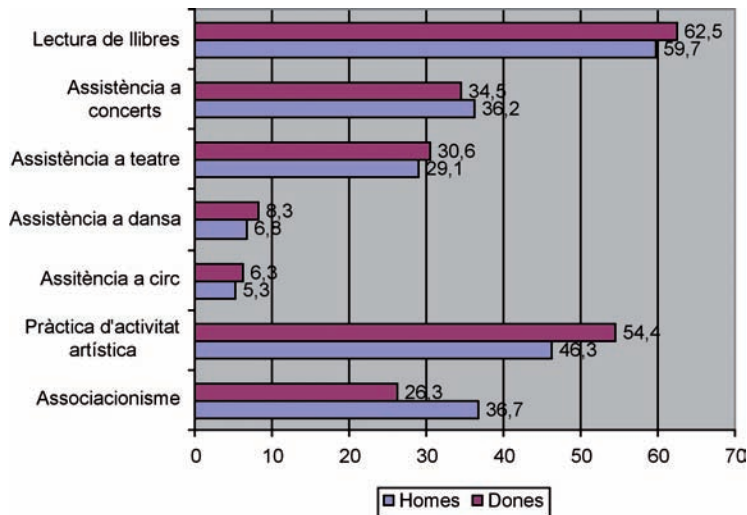
*Activitats de lleure suggerides.

Algunes d'aquestes activitats és possible fer-les de forma simultània.

Entre les set tipologies d'activitats que s'indiquen al gràfic 5, les dones superen als homes en la realització de cinc activitats. Això evidencia que tot i la manca de disponibilitat de temps lliure que hem comprovat en paràgrafs anteriors, les dones tenen més propensió a realitzar activitats culturals que no pas els homes.

És interessant observar les característiques d'algunes d'aquestes activitats culturals i el diferent comportament per raó de gènere. En aquest sentit, cal remarcar que les activitats en les quals les dones superen amb més diferència als homes són les que es poden fer més fàcilment a la pròpia llar: pràctica d'una activitat artística i lectura de llibres. D'altra banda, on hi ha una gran diferència a favor dels homes és, tal com es mostrava al gràfic anterior, en l'associacionisme. Es tracta d'una activitat que cal fer fora de la llar i que normalment s'acostuma a realitzar en horaris que dificulten la participació de les dones. Les reunions de preparació de les activitats de les entitats se solen produir els dies d'entre setmana al vespre, un horari poc compatible amb el de la majoria de dones que, com s'ha vist anteriorment, fruit de la persistent divisió sexual del treball, dediquen molt més temps a activitats de cura de la llar.

Gràfic 5. Activitats realitzades durant els darrers 12 mesos

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. IDESCAT.

En conclusió, tot i que les dones acostumen a disposar de menys temps lliure per realitzar activitats culturals que els homes, el fet que les prioritzin per davant d'altres possibilitats –com ara l'esport– fa que tinguin un nivell d'activitat lleugerament superior. Ara bé, caldria veure quin seria el comportament de les dones si no patissin la discriminació vinculada a la CTT. És a dir, si una major disponibilitat de temps lliure suposaria fins i tot un augment de consum i pràctiques culturals, o bé permetria que realitzessin amb més freqüència d'altres activitats que han de deixar de banda en la seva prioritització.

2.2. ANÀLISI ATENENT AL NIVELL D'ESTUDIS

El nivell d'estudis també es mostra com una variable a tenir en compte a l'hora de detectar disponibilitat de temps lliure per dedicar a la cultura. Les dades de la taula 3 permeten comprovar que com més alt és el nivell d'estudis, més temps es dedica al treball. Evidentment, un major nivell d'estudis acostuma a estar vinculat a una millor preparació i capacitació per al mercat de treball. Ara bé, aquesta major dedicació al treball fora de la llar té una clara repercussió, tant pel que fa al temps dedicat a la cura personal com al dedicat a la llar i la família.

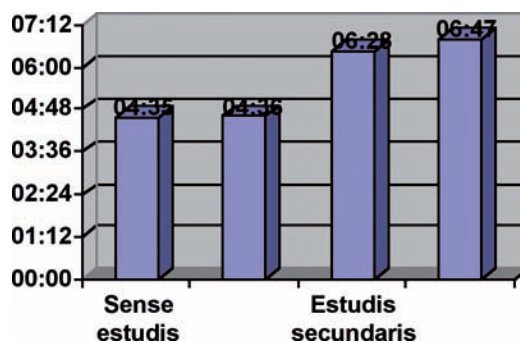
Taula 3. Distribució temporal de les activitats diàries en un dia mitjà, 2003, per nivell d'estudis

Activitat	Sense estudis	Estudis primaris	Estudis secundaris	Estudis superiors
Cura personal	12:37	11:57	11:06	11:09
Treball	0:41	1:33	3:38	4:13
Estudis	0:08	0:59	0:38	0:22
Llar i família	3:54	3:03	2:50	2:34
Treball voluntari i reunions	0:18	0:15	0:09	0:09
Vida social i diversió	1:24	1:13	1:12	1:06
Esports i activitats a l'aire lliure	1:02	1:00	0:43	0:38
Aficions i jocs	0:12	0:22	0:17	0:20
Mitjans de comunicació	2:54	2:32	1:58	1:49
Trajectes i ús del temps no especificat	0:47	1:00	1:23	1:34

Font: Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. IDESCAT.

La major dedicació al treball remunerat de les persones amb un nivell d'estudis més elevat té una clara traducció en la CTT. Tal com es pot comprovar al gràfic següent, hi ha una diferència important, d'unes dues hores diàries, entre les persones sense estudis o amb estudis primaris i les que tenen estudis secundaris o superiors. En aquest sentit, es pot afirmar que les primeres disposen de més temps lliure que no pas les segones.

Gràfic 6. Càrrega total de treball (CTT) segons nivell d'estudis

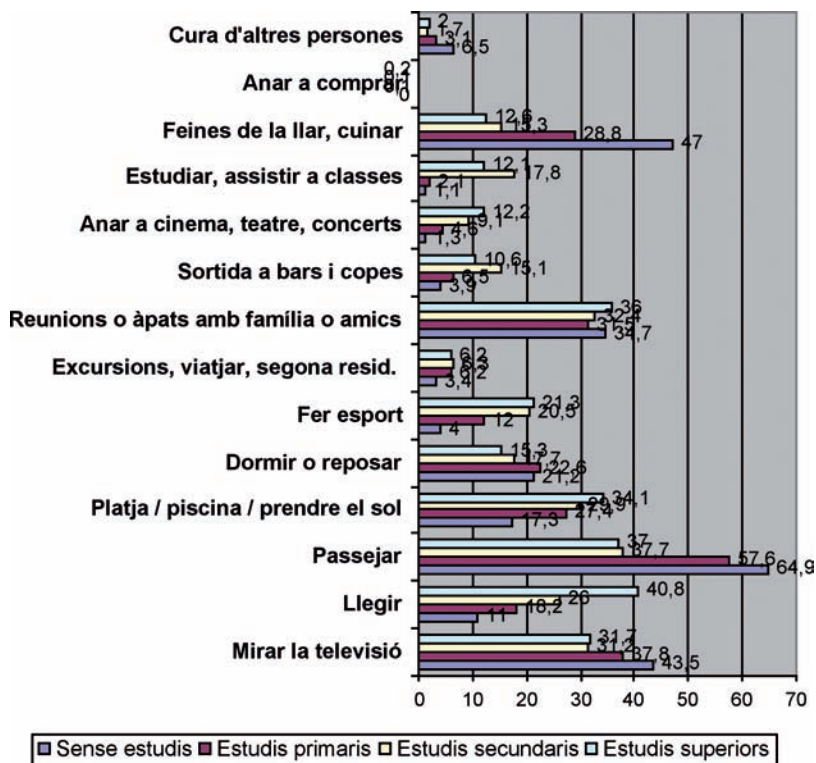

Font: elaboració pròpia a partir de l' Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. IDESCAT.

Aquesta manca de temps lliure, tot i que pot suposar una clara limitació a l'hora de desenvolupar activitats culturals, no impedeix que les persones amb un major nivell d'estudis també siguin, amb molta diferència, les que més realitzen aquest tipus d'activitat.

El gràfic 7 indica que les persones amb un major nivell d'estudis dediquen amb molta més freqüència el seu temps lliure a activitats culturals. La lectura, l'assistència a classes o al cinema, al teatre i a concerts revelen importants diferències a favor d'aquest col·lectiu, mentre que activitats com ara les feines de la llar, passejar, mirar la televisió o reposar són les més realitzades per les persones que tenen un nivell d'estudis inferior.

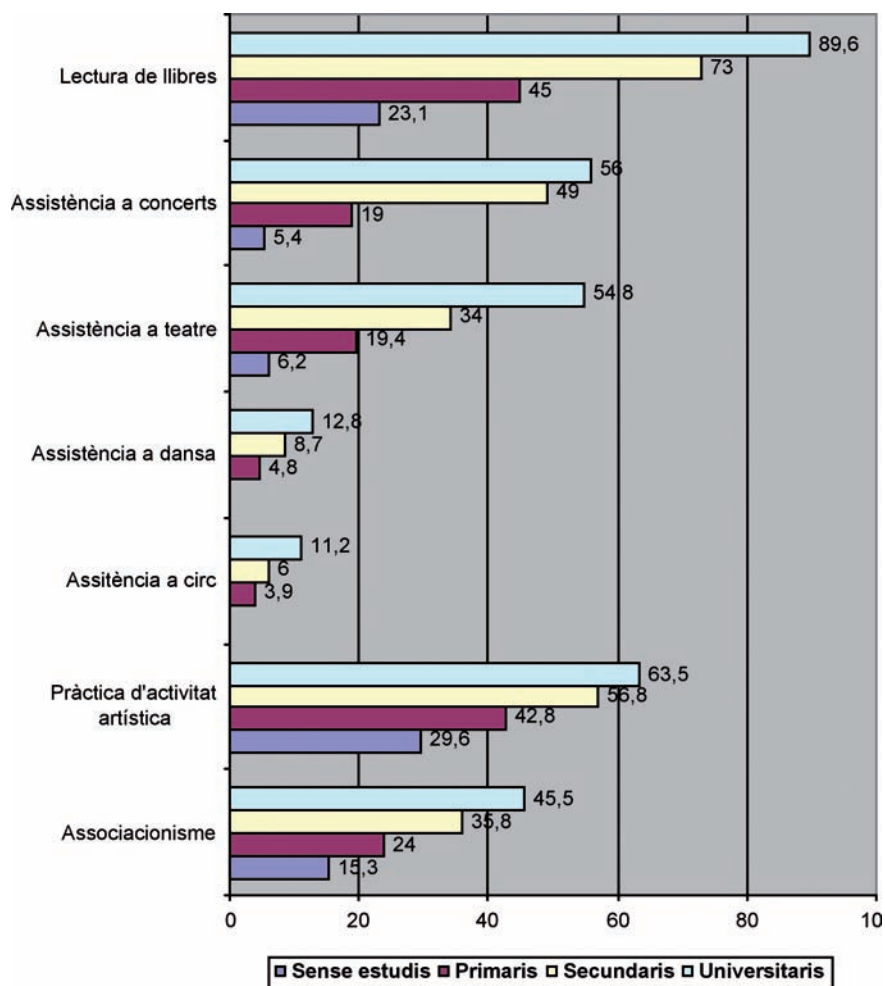
Gràfic 7. Activitats en el temps lliure en dies laborables i caps de setmana

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. IDESCAT.

El nivell de consum i pràctiques culturals és superior quan més elevat és el nivell d'estudis. Les dades del gràfic següent constaten grans diferències en totes les activitats considerades. En tots els casos, la realització d'activitats culturals és superior per part de les persones amb estudis universitaris, seguides de les persones amb estudis secundaris i, a major distància, per les persones amb estudis primaris. Les persones sense estudis mostren, en tots els casos, uns nivells de consum i pràctiques culturals molt baixos.

Gràfic 8. Activitats realitzades durant els darrers 12 mesos

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. IDESCAT.

L'estudi de les dades presentades en aquest apartat porten a concloure que, si bé és important disposar de suficient temps lliure per dedicar a la cultura, també és cert que el nivell d'estudis de la població es mostra com la principal barrera d'accés a la cultura. Disposar de temps per al consum i pràctiques culturals és una condició necessària per a l'activitat cultural però, evidentment, no és una condició suficient.

2.3. ANÀLISI ATENENT A L'EDAT

El cicle de la vida de les persones –és a dir, el moment de la vida en què es troba una persona i no pas la seva edat– és el que determina, en gran mesura, la disponibilitat de temps lliure i la dedicació preferent a un tipus d'activitat o a un altre. En aquest sentit, la joventut apareix més vinculada als estudis i a la formació, l'edat adulta al treball dins i fora de la llar, mentre que les persones més grans tenen una major disponibilitat de temps lliure.

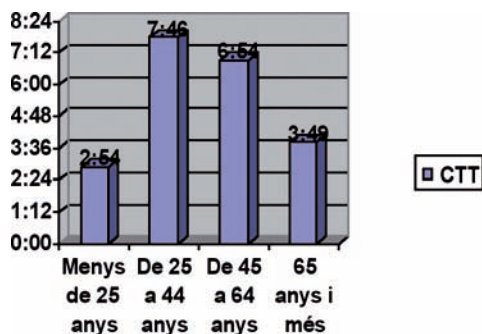
Taula 4. Distribució temporal de les activitats diàries en un dia mitjà, 2003, per grups d'edat

Activitat	Menys de 25 anys	De 25 a 44 anys	De 45 a 64 anys	65 anys i més
Cura personal	11:33	10:54	11:14	12:46
Treball	1:54	4:39	3:21	0:06
Estudis	2:58	0:11	0:03	0:01
Llar i família	1:00	3:07	3:33	3:43
Treball voluntari i reunions	0:02	0:05	0:18	0:22
Vida social i diversió	1:34	1:00	1:05	1:27
Esports i activitats a l'aire lliure	0:51	0:36	0:47	1:12
Aficions i jocs	0:43	0:13	0:12	0:13
Mitjans de comunicació	1:48	1:42	2:12	3:24
Trajectes i ús del temps no especificat	1:31	1:29	1:12	0:41

Font: *Estadística de l'ús del temps, 2002-2003. IDESCAT.*

Al gràfic següent es pot comprovar que les persones en edat adulta (de 25 a 64 anys) suporten una CTT molt superior a la dels altres grups d'edat. Tot i que els joves tenen una càrrega inferior, cal tenir en compte que les seves obligacions passen, en bona part, pels estudis, i que aquests, sumats a la CTT, donen un total de 5 hores i 52 minuts. Finalment, el grup d'edat que tindrà més disponibilitat de temps lliure és el col·lectiu de persones grans en edat de jubilació. Tot i això, cal advertir la cada cop major dependència dels seus fills quant a la cura dels néts, fet que ocupa bona part del seu horari i explica, fins a cert punt, les 3 hores i 43 minuts diaris dedicats a la llar i la família.

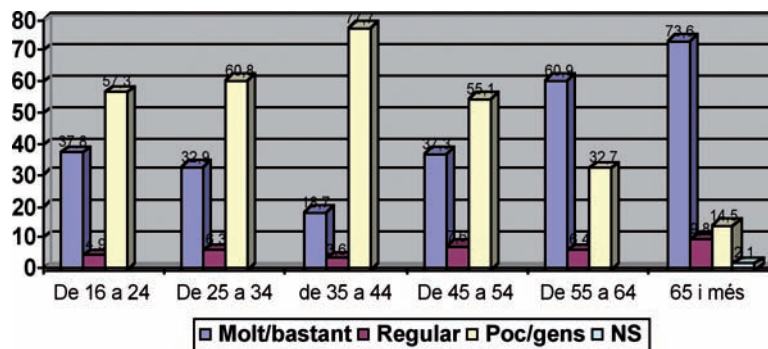
Gràfic 9. Càrrega total de treball (CTT) segons nivell d'estudis

Font: elaboració pròpia a partir de l' *Estadística de l'ús del temps, 2002-2003*. IDESCAT.

L'estadística a escala de Barcelona reafirma el que fins ara s'havia apuntat. Les persones grans tenen una major percepció de disponibilitat de temps lliure, molt per sobre dels altres grups d'edat. En segon lloc apareix el grup de 55 a 64 anys; una edat de prejubilació, en què, per motius generacionals, hi ha una menor presència de la dona en el mercat de treball. El grup que té la percepció de disposar de menys temps lliure és el de 35 a 44 anys; una edat en què les obligacions laborals i familiars fan que es disposi de poc temps lliure. Aquí, una vegada més, la qüestió generacional és important, ja que s'ha anat retardant la fase del cicle de vida vinculat a la paternitat i maternitat i, a més, la incorporació de la dona al mercat de treball és més igualitària que en generacions anteriors.

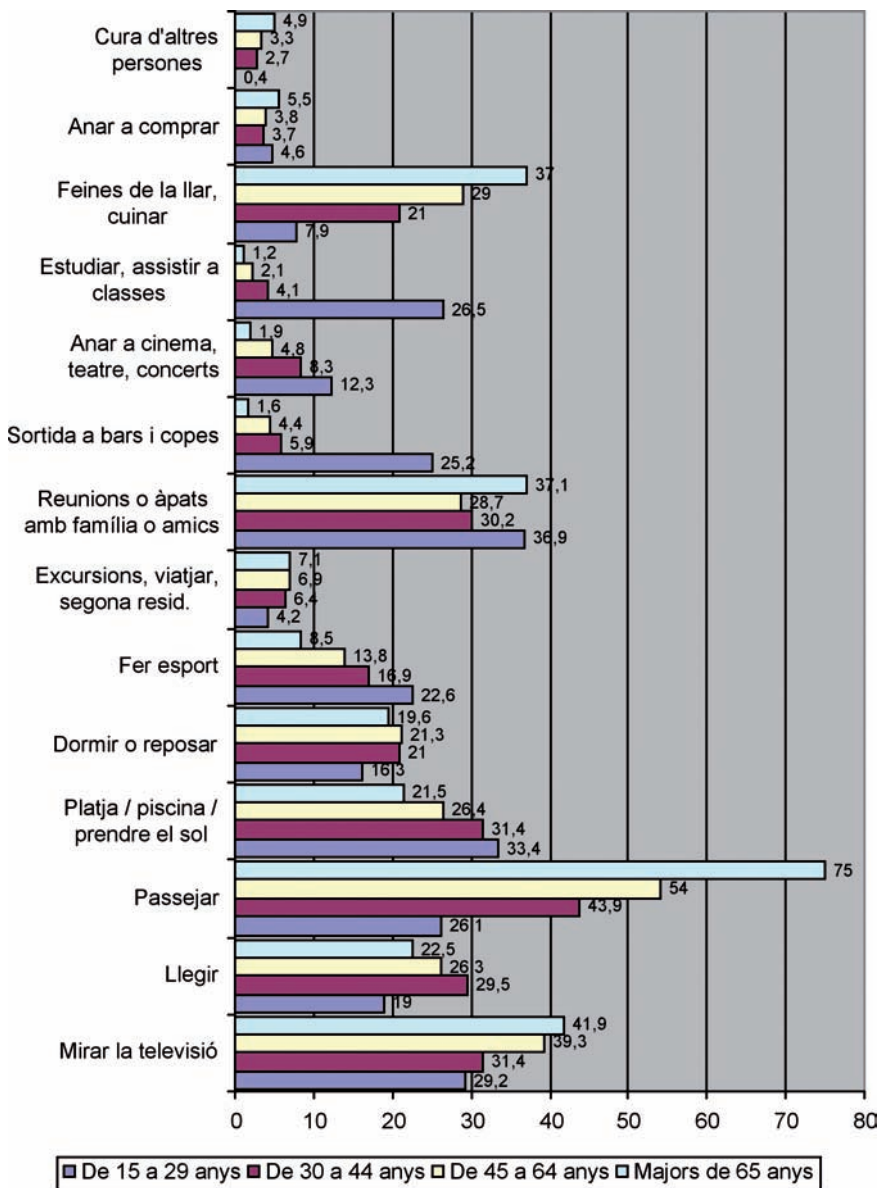
Gràfic 10. Percepció de tenir temps lliure durant la setmana, per grups d'edat

Font: elaboració pròpia a partir de l' *Enquesta d'usos del temps i de l'espai públic, 2005*. Barcelona.

Atenent a les dades del gràfic següent, la major disponibilitat de temps lliure de les persones majors de 65 anys no es tradueix directament en un major consum cultural. Aquest grup d'edat utilitza aquest temps per passejar, mirar la televisió, fer reunions i àpats amb familiars o amics, o per fer feines de la llar i cuinar. Les activitats culturals com anar al cinema, al teatre i a concerts tenen una major resposta quan menor és l'edat. En canvi, la lectura té un percentatge de resposta menor en el grup de 15 a 29 anys, mentre que el de 45 a 64 anys és el que té un percentatge major.

Gràfic 11. Activitats en el temps lliure en dies laborables i caps de setmana

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. IDESCAT.

Atenent al nivell de consum i pràctiques culturals per edats, el gràfic 12 mostra que com més baixa és l'edat, més elevat és el nivell. La joventut apareix com l'etapa de la vida amb més activitat cultural. En quatre de les set activitats considerades, les persones més joves són els que tenen un percentatge d'activitat més elevat. Destaca el cas de l'assistència a concerts de música, on superen en més de 30 punts el següent grup (66,2% joves i 35,4% els de 30-44 anys).

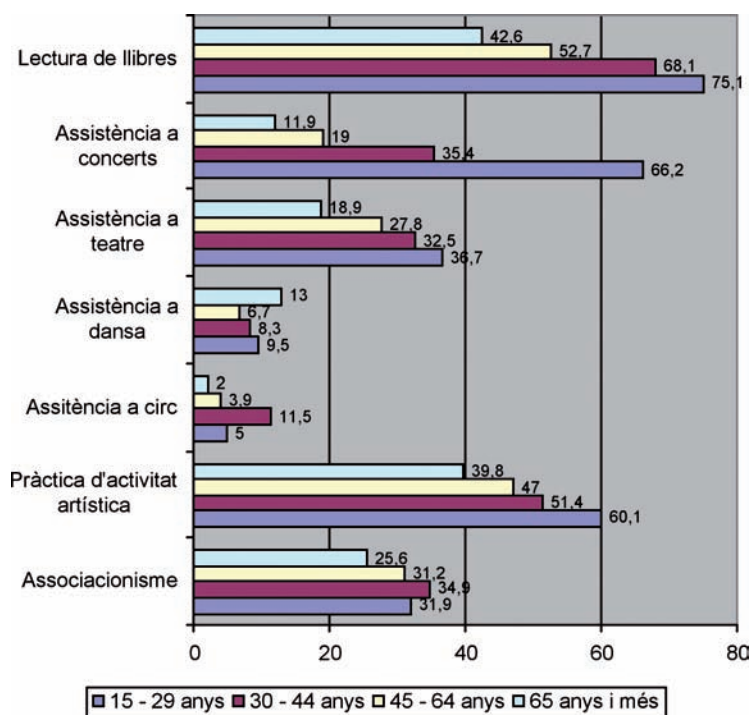
Les dades de lectura també són superiors en els més joves. Al gràfic anterior s'ha vist que aquest grup d'edat era el que dedicava un menor percentatge del seu temps lliure a la lectura. Aquesta aparent contradicció s'explica pel cicle de vida; és a dir,

les persones més joves llegeixen més perquè estan immerses en una etapa formativa amb una gran dedicació als estudis, i tenen l'obligació de llegir. En canvi, com s'ha vist abans, quan tenen temps lliure rarament trien la lectura com a activitat.

Entre els adults de 30 a 44 anys i els de 45 a 64 anys hi ha importants diferències en el percentatge de consum de cadascuna de les pràctiques, a favor dels primers. Si atenguéssim a la disponibilitat de temps lliure, això no hauria de ser així. Ara bé, com es veurà al gràfic 12, les persones d'entre 30 i 44 anys mostren uns nivells d'instrucció més elevats, i ja s'ha pogut comprovar que el nivell de consum cultural té una relació directa amb el dels estudis o la instrucció.

Finalment, pel que fa a les dades del gràfic 12, cal remarcar el baix nivell de consum i pràctiques culturals de les persones de 65 anys i més, que tan sols superen la resta de grups d'edat en l'assistència a la dansa. Aquesta és una dada curiosa que es podria explicar per la gran quantitat de manifestacions de cultura tradicional vinculades a la dansa (sardanes, esbarts, sevillanes, etc.) i la important tasca de preservació que les persones grans duen a terme per a elles.

Gràfic 12. Activitats realitzades durant els darrers 12 mesos

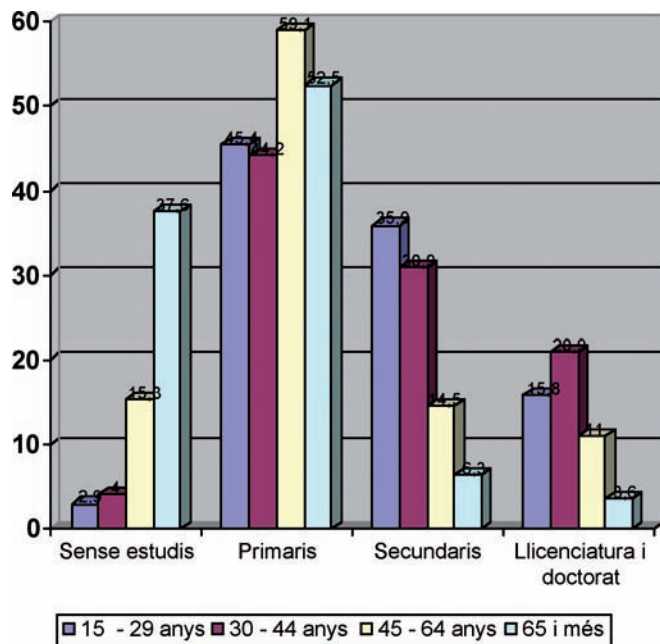

Font: elaboració pròpia a partir de l' Enquesta de consum i pràctiques culturals de Catalunya, 2001. IDESCAT.

Les dades del gràfic 12 podrien portar a concloure, sense més ni més, que a major edat, menor el grau de consum i pràctiques culturals. Ara bé, com s'ha avançat anteriorment, l'anàlisi per grups d'edat es mostra més explicatiu si tenim en compte les generacions. I, en aquest cas, és especialment important contrastar les dades del gràfic 12 amb les del 13. Es podrà observar que com més augmenta l'edat, més baix és el nivell d'estudis. Per tant, atenent a les conclusions de l'apartat anterior, es poden comprendre fàcilment els baixos nivells de consum cultural de les persones grans i els nivells més elevats en els grups d'edat més jove.

En conclusió, si bé l'edat determina la disponibilitat o no disponibilitat de temps lliure, la generació –les condicions socials i educatives en què es creix– determina el consum i pràctiques culturals.

Gràfic 13. Nivell d'instrucció de la població catalana, per edat

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'IDESCAT 2001.

IV. TEMPS I CULTURA; APROXIMACIÓ QUALITATIVA - ANÀLISI DE LA POLÍTICA I L'OFERTA CULTURAL A BARCELONA

Per analitzar el tractament del temps des del punt de vista de l'estratègia cultural, l'estudi se centra en el cas de Barcelona. L'estudi de l'experiència d'aquesta ciutat, que ja desperta interès per ella mateixa, té el valor afegit que en qüestions de política cultural, Barcelona és un important referent internacional. Les estratègies en política cultural que ha anat adoptant aquesta ciutat han marcat l'itinerari del desenvolupament de les polítiques culturals en altres àmbits. Per tant, l'anàlisi de la política cultural de Barcelona, i dels nous reptes que es planteja amb el renovat Pla Estratègic de Cultura, té una transcendència més àmplia que no es limita al territori i a la població de la ciutat. D'alguna manera, es pot afirmar que Barcelona, en qüestió de política cultural, marca tendència.

1. EL TEMPS EN EL NOU PLA ESTRATÈGIC DE CULTURA DE BARCELONA

Recentment, el desembre de 2006, l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) va presentar el nou Pla Estratègic de Cultura de la ciutat, sota el nom de «Nous Accents». El nou Pla apareix com una nova eina al servei del desenvolupament de noves estratègies per a la cultura de la ciutat. L'anterior pla de cultura datava de l'any 1999, per la qual cosa calia revisar-lo, com a mínim, atenent a tres motius: en primer lloc, la realitat de la ciutat és molt diferent de la que hi havia el 1998 i el 1999 (període en què es va desenvolupar el procés d'elaboració del Pla del 1999); des de llavors, s'han esdevingut importants canvis en la seva estructura social; en segon lloc, la major amplitud analítica que aporten nous marcs conceptuals, com ara l'Agenda 21 o la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural ; i; finalment, l'assoliment, en gran mesura, dels objectius fixats en el Pla del 1999.

El nou Pla s'estructura al voltant de 3 línies de treball.¹⁶

1. Una aposta per la proximitat.

Proximitat apel·la a tres consideracions. D'una banda, respon a un eix territorial, de desenvolupament de l'acció cultural als barris, als territoris de la proximitat. D'altra banda, fa referència a un eix social, en el sentit d'aproximar ciutadans cada vegada més diferents. Finalment, proximitat té a veure amb la consecució d'un sistema cultural més proper i orientat als ciutadans, o sigui, respon també a un eix cultural. (...)

2. Qualitat i excel·lència en la producció cultural a la ciutat.

Una política cultural excel·lent és aquella que posa la cultura a l'abast de tothom. Però alhora una política cultural per a l'excel·lència vol dir també una política cultural capaç de crear les condicions perquè sigui possible assolir la màxima qualitat en les produccions culturals. Excel·lir vol dir sobresortir respecte a les fortaleses i mancances d'un context, arribar a destacar mitjançant el talent i la disciplina, la creativitat i l'enginy, així com també la visió i la determinació. (...)

3. Un ecosistema cultural més connectat.

(...) L'element en el qual posar l'accent és el de la connectivitat. Un sistema cultural que cada vegada és més obert i amb interaccions més complexes exigeix que els agents culturals millorin la seva capacitat de connexió a diferents escales. Això val per a les indústries i la seva capacitat d'expandir-se a altres territoris a través de partenariats i aliances estratègiques; val per als col·lectius artístics i la possibilitat d'ampliar els seus circuits de difusió a escala catalana, espanyola, europea i internacional, i val per a les institucions culturals públiques, que cada vegada necessiten més socis per continuar ampliant la seva capacitat de producció cultural. L'aposta per augmentar la connectivitat del sistema cultural barceloní és clau.»

Tot i que les tres línies es poden analitzar des d'una perspectiva de temps, per la seva definició és més adient centrar-se en la primera. Efectivament, el temps té un paper important a l'hora de fer pròxima la cultura. Aquesta línia, segons el mateix pla, ha de servir, bàsicament, per complir tres objectius:

1. Fomentar entorns urbans que afavoreixin la interacció entre ciutadans per tal de garantir la convivència.
2. Fomentar la igualtat d'accés als béns i continguts culturals.
3. Garantir les oportunitats per tal que qualsevol ciutadà pugui desenvolupar les seves capacitats expressives.

¹⁶ Extret del Pla Estratègic de Cultura de Barcelona, Nous Accents.

En tot el desenvolupament de la definició d'aquesta línia de treball –i també en les altres i en la resta del document– no es fa cap referència explícita a la qüestió del temps. Ara bé, com s'ha vist en el primer apartat del present estudi, referent al marc conceptual, tot i que la qüestió del temps no aparegui explícitament, serà la intenció i l'orientació de les polítiques i dels programes a desenvolupar, el que determinarà si s'ha tingut suficientment en compte la qüestió temporal o no.

Evidentment, el fet que no es faci una menció explícita a la qüestió del temps no és un bon punt de partida. Si es compara amb una altra dimensió molt més treballada des de l'àmbit municipal, com és la del territori, es pot comprovar que en el Pla hi ha una associació més clara entre proximitat i espai que no pas entre proximitat i temps. Ara bé, la qüestió del temps en la política cultural té molt a veure amb el tipus d'equipament, de serveis i de programes pels quals s'aposta en aquesta nova etapa.

Des de totes les perspectives, l'aposta per la proximitat que apareix amb aquest Pla pot fer de la qüestió del temps la clau de volta per a l'èxit de moltes de les iniciatives que es puguin desenvolupar. La qüestió del temps en les polítiques culturals de proximitat no s'ha de limitar a un tema d'horaris, sinó que hauria de tenir en compte la doble dimensió de quotidianitat i cicle de vida, així com la perspectiva de la generació.

Pel que fa a la quotidianitat, es pot interpretar que aquesta línia de treball i els objectius que persegueix podran fer avançar la presència de la cultura en la vida quotidiana de les persones. El primer objectiu parla d'entorns de convivència, en clara referència a la capacitat generadora de relacions que poden tenir certs entorns culturals. Evidentment, aquesta convivència s'entén des de la perspectiva de la quotidianitat. L'accés a la cultura no es pot entendre des d'una perspectiva aïllada a la quotidianitat. Precisament, el valor de l'accés a la cultura és que es produeixi de manera natural, que formi part de la vida de les persones i no representi un moment aïllat. Igualment, el foment del desenvolupament de la capacitat expressiva dels ciutadans que persegueix aquesta línia de treball no té sentit sinó es vincula a una expressió que pot esdevenir quotidiana i que aporta recursos i llenguatges per augmentar la capacitat artística i alhora crítica de les persones.

Pel que fa al cicle de vida i la generació, serà important que el desenvolupament dels programes del Pla s'adapti a les necessitats característiques de cada moment vital, tot recordant que aquest moment vital serà diferent per a cada generació. En aquest sentit, caldrà l'orientació de programes d'accés i de foment de l'expressivitat orientats específicament a una població determinada que, com hem vist en apartats anteriors, té més dificultats a l'hora d'accedir a la cultura o de desenvolupar la seva capacitat expressiva. La xarxa d'equipaments culturals de proximitat i la seva complicitat amb el teixit associatiu de cada territori haurien de tenir un paper fonamental en l'objectiu d'apropar la cultura a totes les persones que la senten llunyana. La generació d'espais de convivència ha de comportar l'apropament de la cultura a persones i col·lectius actualment absents en la vida cultural de la ciutat. Han de ser entorns afavoridors, per tal que totes les persones, tinguin l'edat que tinguin, trobin espais d'intercanvi i de coneixement cultural intergeneracional.

Segurament, una de les claus de l'èxit o del fracàs del nou Pla Estratègic de Cultura de Barcelona serà la capacitat d'impregnar d'aquesta nova filosofia tots els serveis i els agents culturals que hi ha en el territori. Fer pròxima la cultura, quan per a moltes persones continua sent una cosa llunyana, és assumir un gran repte que pot millorar considerablement la qualitat de vida de les persones. Caldrà aprofundir en la reflexió del paper que pot tenir la perspectiva del temps en el desenvolupament de la nova estratègia. El més probable és que si es té prou en compte i s'articulen les polítiques entorn dels eixos espai/temps, les possibilitats d'èxit siguin més elevades. L'eix de l'espai ja està molt ben dibuixat. Ara toca dibuixar, de manera més nítida, l'eix del temps.

2. BREU APROXIMACIÓ ANALÍTICA A L'OFERTA CULTURAL DE BARCELONA DES DE LA PERSPECTIVA DEL TEMPS

L'anàlisi de l'oferta cultural d'una ciutat com Barcelona des de la perspectiva del temps és una empresa de molta envergadura que hauria de contemplar multitud de matisos diferents. Per això, és important fer una doble prevenció davant la tasca realitzada i que es presenta en aquest apartat: atenent, d'una banda, a l'amplitud de l'anàlisi i, de l'altra, a la perspectiva analítica amb relació al temps.

Pel que fa a l'amplitud de l'anàlisi, cal aclarir que el que es desenvoluparà en els propers paràgrafs només pretén assenyalar algunes qüestions que es mostren interessants i que marquen línies de treball sobre les quals caldria aprofundir en investigacions posteriors. Per tant, no hi ha una voluntat de globalitat, sinó d'encetar el debat entorn d'elements de diagnòstic que apareixen en una primera aproximació a l'oferta cultural des de la perspectiva del temps. La recerca realitzada se centra en l'oferta de biblioteques, teatres, cinemes i museus i sales d'exposició.

Atenent a la perspectiva analítica, com ja s'ha avançat en l'apartat del marc conceptual, s'haurien de contemplar les perspectives de l'horari i de la quotidianitat, del cicle de vida i de la generació. En aquesta breu aproximació, les reflexions es desenvolupen al voltant de la primera perspectiva, ja que és la que permet extreure algunes conclusions a partir del desenvolupament d'una exploració de dades estadístiques existents i d'elaboració pròpia.

2.1. L'OFERTA DE BIBLIOTEQUES PÚBLIQUES

L'anàlisi se centrarà en el servei públic que ofereix el Consorci de Biblioteques de Barcelona, ja que aquesta és la xarxa que concentra el major nombre d'usuaris a la ciutat i es dirigeix a tota la població en general.

Durant els últims anys hem assistit a una gran transformació d'aquest servei. El desenvolupament del Pla de Biblioteques de Barcelona 1998-2010 ha possibilitat el fet que s'hagin anat construint biblioteques per tot el territori de la ciutat, amb un clar impuls per la creació del Consorci de Biblioteques de Barcelona (format per l'Ajuntament i la Diputació). Paral·lelament al creixement d'infraestructures, s'ha produït una transformació del model de servei i gestió d'aquest tipus d'equipament. En pocs anys, la biblioteca s'ha consolidat com un important centre cultural de proximitat, molt vinculat al territori. La diversificació de la seva oferta (documents multimèdia, diaris d'arreu del món, activitats divulgatives de foment de la lectura, creació de clubs de lectura, punts de connexió a Internet, funcionament en xarxa de les biblioteques, etc.) ha provocat un important increment d'usuaris, amb una gran diversitat de perfils sociològics.

Segurament, un dels secrets del seu èxit és, precisament, la transformació d'aquest servei en un servei de proximitat. I és en aquest sentit que la perspectiva del temps pren importància. La proximitat física també s'ha d'entendre com a proximitat temporal. En efecte, la distància (espai) és important a l'hora de fer accessible un equipament a la ciutadania, però el temps que es necessita per recórrer aquesta distància se situa en un mateix nivell. Així, l'obertura de noves biblioteques per tot el territori i ben connectades amb transport públic, com es pot veure al quadre següent, per-

met que la majoria dels habitants de Barcelona tinguin una biblioteca a poc temps de recorregut de casa seva. En aquest sentit, segons l'enquesta Òmnibus de l'Ajuntament de Barcelona, un 87,6% dels usuaris va a la biblioteca a peu i un 74,5% triga menys d'un quart d'hora en arribar-hi (el 92% hi va des de casa).

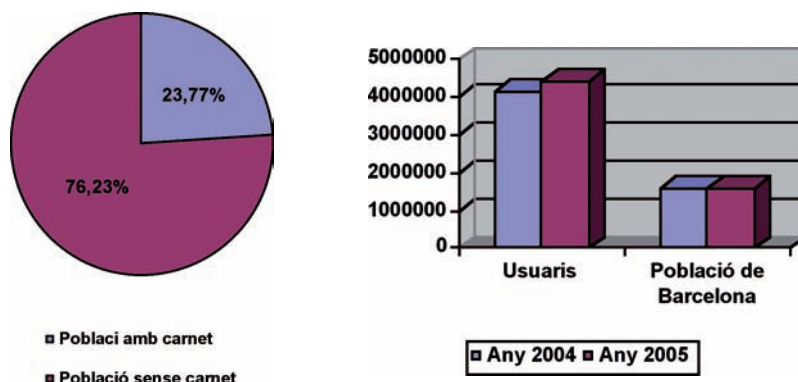
Quadre 3. Mapa de biblioteques del Consorci de Biblioteques de Barcelona

Font: Consorci de Biblioteques de Barcelona.

L'ús de la biblioteca té, cada vegada més, un component de quotidianitat. Tot i que entre els seus usuaris n'hi ha d'habituals i d'espòròdics, la consolidació del carnet de biblioteques i l'increment de la proporció usuaris/població indiquen que la tendència és cap a la fidelització. Com es pot comprovar al gràfic següent, pràcticament un 24% dels ciutadans de Barcelona tenen el carnet de soci de les biblioteques de Barcelona. I mentre que el 2004 cada ciutadà anava 2,6 vegades l'any a la biblioteca (usuaris/població), el 2005 aquesta proporció s'incrementa fins arribar a gairebé les 2,8 vegades.

Gràfic 14. Usuaris de les biblioteques de Barcelona i carnets d'usuaris. Comparativa amb total de població, 2005

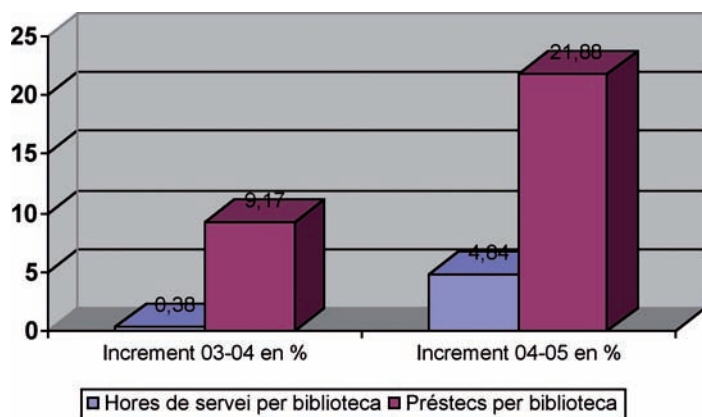

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Consorci de Biblioteques.

Aquest aspecte de servei vinculat a la proximitat i la quotidianitat converteix l'horari de les biblioteques en un aspecte cabdal. Mentre el públic usuari s'ha anat consolidant, s'ha vist que les necessitats d'ampliació dels horaris d'obertura s'incrementaven. Així, hi ha biblioteques que han reduït progressivament el temps de tancament al migdia i d'altres que han retardat el seu tancament al vespre, mitjançant la introducció de mesures especials en èpoques d'exàmens dels estudiants.

Tot i que no es pot afirmar que hi hagi una relació clara de causa–efecte, segur que es pot vincular l'increment de l'ús, els préstecs per biblioteca, amb el d'hores de servei per biblioteca. Evidentment, el creixement d'ús de la biblioteca no només està vinculat a les hores de servei, però es pot assegurar que amb més hores de servei el nombre de préstecs es multiplica. Així, del 2003 al 2004, les hores de servei per biblioteca es va incrementar lleugerament (0,38%), com també ho va fer, encara que discretament, (9,17%), el nombre de préstecs. En canvi, del 2004 al 2005, l'increment d'hores de servei per biblioteca va augmentar considerablement (4,84%), la qual cosa es va traduir en un important increment en els préstecs (21,88%). Una explicació possible és que els usuaris valoren el fet que sigui un servei amb molta amplitud horària i disponible amb facilitat. Per tant, quanta més consciència hi ha que a la biblioteca s'hi pot anar pràcticament sempre que es vulgui, més se n'incrementa l'ús.

Gràfic 15. Variació hores de servei i préstecs per biblioteca

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Consorci de Biblioteques.

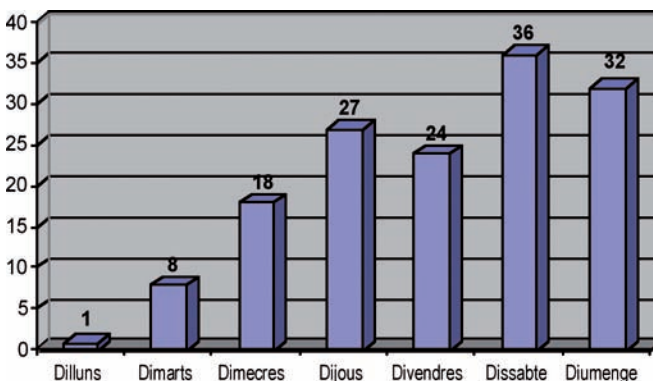
2.2. L'OFERTA TEATRAL

El debat sobre els horaris dels teatres és un debat obert i encara no resolt. Un repàs a la cartellera teatral de Barcelona en una setmana de plena activitat com la seleccionada, del 21 de gener al 4 de febrer de 2007,¹⁷ permet comprovar que, si bé hi ha elements en comú, també hi ha diversitat en la política horària de cada equipament. En aquest sentit, de l'anàlisi de l'horari de la programació se'n poden extreure algunes consideracions interessants.

- No s'aprecien grans diferències horàries atenent a la titularitat del teatre. No obstant això, sí que hi ha comportaments diferents respecte de la flexibilitat a l'hora d'incrementar o de reduir el nombre de sessions. Mentre que els teatres de titularitat pública –com el TNC o el Teatre Lliure– no acostumen a variar l'horari en la seva programació durant tota la temporada, els privats –com l'Apolo, el Condal, el Borràs, el Victòria o el Poliorama– depenen molt de la resposta de públic i amplien les sessions que ofereixen segons la demanda.

- L'oferta teatral es distribueix de manera desigual durant la setmana. Els dilluns l'oferta és pràcticament inexistent, i els dimarts es limita a pocs teatres. Malgrat que els dimecres s'incrementa –el 70% dels teatres obren les seves portes– es pot dir que l'activitat es concentra dels dijous als diumenges. En aquest sentit, cal remarcar que els dijous, alguns teatres, com ara el Borràs, el Poliorama i el Victòria, ofereixen sessions de tarda i de vespre/nit. Els divendres pràcticament només hi ha sessions de vespre i de nit. Els dissabtes són els dies que acumulen més representacions, ja que se'n fan de matí per al públic familiar, de tarda i de nit. Els diumenges, les sessions es fan pel matí o per la tarda. A la nit només hi ha l'oferta del Versus Teatre.

Gràfic 16. Nombre de representacions de teatre i dansa per dia de la setmana

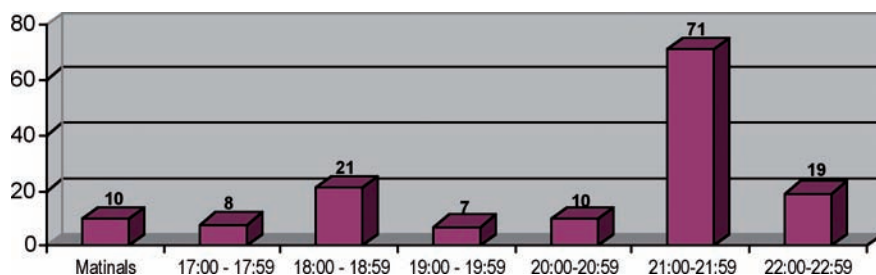

Font: elaboració pròpia a partir de les cartelleres dels teatres de Barcelona, 21/01/07 a 04/02/07.

¹⁷ Vegeu l'Annex.

■ Si s'analitza per franges horàries, es pot comprovar que el 62% de l'oferta es concentra en representacions que comencen entre les 21h i les 23h. Si a aquestes hi sumem les que comencen a les 20h, fent un grup de vespre-nit, la xifra augmenta fins al 68,5%. Per tant, es pot afirmar que el teatre és una activitat bàsicament de vespre i nit. Ara bé, cal anotar com a símptoma interessant la quantitat de teatres que estan programant sessions de tarda (més enllà de les dels diumenges). Val a dir que a aquestes sessions hi acostumen a assistir grups organitzats, instituts, casals d'avis, etc. Pel que fa a les sessions matinals, cal prendre amb precaució les dades que s'ofereixen, ja que molts dels teatres que ofereixen una programació per a públic escolar no ho indiquen a la cartellera.

Gràfic 17. Nombre de representacions de teatre i dansa segons franja horària

Font: elaboració pròpia a partir de les cartelleres dels teatres de Barcelona, 21/01/07 a 04/02/07.

■ Aquesta temporada 2006-2007, l'horari que es mostra més innovador és el del TNC. Ha avançat l'inici de les representacions del vespre a les 20h, una hora abans que els teatres que comencen més aviat. A més a més, ha doblat les sessions dels dissabtes (fent tarda i nit), i manté una programació dirigida al públic escolar, infantil i familiar cinc dies a la setmana durant el matí, la qual cosa demostra que el canvi i el risc en la política horària pot donar bons resultats. En efecte, es tracta d'horaris que beneficien tant el públic com el personal del TNC. En el primer cas perquè es poden desplaçar amb transport públic per anar i tornar del teatre; en el segon, perquè tenen un horari que facilita la conciliació.

2.3. L'OFERTA DE MUSEUS I D'EXPOSICIONS D'ART

Per realitzar l'anàlisi de l'oferta horària de museus i d'exposicions d'art, s'han seleccionat els deu equipaments principals de Barcelona, per nombre de visitants,¹⁸ tant de titularitat pública com privada. Com es pot comprovar a la taula 5, el nombre d'hores d'obertura oscil·la entre les 43 i les 70 hores setmanals. La Pedrera, de la Fundació Caixa de Catalunya, és el centre que obre més hores la seva sala d'exposicions i el Palau de la Virreina (ICUB) el que menys (és l'únic que tanca al migdia). Precisament, aquest últim té previst un canvi d'usos per convertir-se, el 2008, en un centre dedicat a la imatge. En segon lloc en nombre d'hores d'obertura hi ha el Museu Picasso (de titularitat pública), la Fundació Miró (amb participació pública) i el CaixaForum (pertanyent a la Fundació «la Caixa»). La resta d'equipaments, tots ells de titularitat o amb participació pública, tenen un horari d'obertura d'unes 50 hores setmanals.

¹⁸ Vegeu l'Annex.

Taula 5. Hores d'obertura setmanal, visitants i titularitat dels 10 principals museus d'art i sales d'exposicions de Barcelona, 2007

Museus i sales	Hores obertura setmanal			Visitants 2005	Obre diumenges tarda?	Titularitat
	Horari anual	Horari d'hivern	Horari d'estiu			
CaixaForum	--	60	64	1.081.886	Sí	Privada
CCCB	--	54	49	158.394	Sí	Pública
Centre d'Art Santa Mònica	49	--	--	44.517	No	Pública
Fundació Miró	--	52	56	529.013	No	Privada
Fundació Tàpies	60	--	--	65.764	Sí	Privada
La Pedrera	70	--	--	1.261.462	Sí	Privada
MACBA	--	49	54	419.125	No	Pública
MNAC	49,5	--	--	783.729	No	Pública
Museu Picasso	60	--	--	1.080.517	Sí	Pública
Palau de la Virreina	43,5	--	--	123.243	No	Pública

Font: Elaboració pròpia a partir d'informació de cada equipament.

La política horària és força similar a tots els centres. Les diferències fan referència al dia de tancament al públic, al grau d'innovació mitjançant l'ampliació d'horaris en franges poc freqüents, i a l'obertura o no els diumenges per la tarda.

Pel que fa al dia de tancament al públic, el primer a destacar és que només La Pedrera obre tots els dies de la setmana. El MACBA tanca els dimarts, mentre que la resta ho fa els dilluns. Per tant, entre aquests deu equipaments, els dilluns només es pot anar a veure exposicions a La Pedrera o al MACBA, sempre i quan no estiguin muntant una nova exposició.

La innovació en els horaris ve de la mà d'unes poques experiències. Els gestors d'alguns d'aquests centres han emprés polítiques horàries que tenen un doble objectiu: d'una banda, apropar la seva oferta a nous públics i, de l'altra, adaptar-se a les necessitats del públic provinent del turisme, tan important en una ciutat com Barcelona. En aquest sentit, durant tot l'any, els dijous es poden visitar les exposicions de la Fundació Miró fins a les 21:30. Durant l'horari d'estiu, els dimecres CaixaForum resta obert fins a la mitjanit, i el MACBA fa el mateix els dijous.

Finalment, en la política d'obertura dels diumenges per la tarda és on hi ha més divisió entre els deu centres analitzats. Així, la meitat obre els diumenges per la tarda, mentre que la resta no ho fa. En aquest sentit, els tres equipaments que reben més visitants durant l'any (La Pedrera, CaixaForum i el Museu Picasso) estan entre els cinc que obren els diumenges per la tarda. També es tracta d'espais que tenen un clar component d'atractiu turístic.

De les dades analitzades es pot concloure que les sales d'exposicions i els museus encara tenen un important camí per recórrer pel que fa a l'oferta horària. Per als centres que vulguin apropar la seva oferta a públics diferents, caldria estudiar algunes experiències innovadores i la possibilitat d'obertura els diumenges per la tarda. En aquesta línia, la innovació en la programació també pot ser un aspecte determinant a l'hora d'obrir-se a nous col·lectius; una programació que vagi més enllà de les exposicions, que les complementi i que sigui atractiva per a les persones que es poden sentir captivades per les activitats paral·leles.

2.4. L'OFERTA DE CINEMA

L'anàlisi de l'oferta de cinema només es pot centrar en la proposta d'equipaments de titularitat privada, ja que més enllà de la Filmoteca de Catalunya no hi ha sales de cinema amb programació regular de titularitat pública.

Durant els últims anys hem assistit a canvis importants pel que fa al nombre de cinemes i la seva tipologia a la ciutat de Barcelona. Aquests anys s'han caracteritzat pel canvi de model de cinemes amb una sola pantalla per cinemes multisales. El model de multisales, a més de permetre millores econòmiques en l'explotació dels cinemes, ha estat especialment impulsat per l'edificació de grans cinemes als centres comercials que durant la última dècada s'han construït a la ciutat. La taula 6 recull els cinemes de Barcelona segons el nombre de pantalles. Cinc dels 34 cinemes tenen més de 10 pantalles, acumulant-ne el 36% del total, mentre que els cinemes amb un nombre inferior de pantalles només n'acumulen el 7%.

Taula 6. Caracterització dels cinemes de Barcelona segons el nombre de pantalles

Nombre de pantalles	Total cinemes	% de cinemes	Total pantalles	% de pantalles
1 o 2	10	29%	14	7%
De 3 a 5	10	29%	43	22%
De 6 a 9	9	27%	69	35%
10 i més	5	15%	72	36%
Total	34	100%	198	100%

Font: elaboració pròpia a partir de les cartelleres dels cinemes de Barcelona, 21/01/07 a 04/02/07.

Els cinemes dels centres comercials acumulen el 38% del total de les pantalles barcelonines, amb una mitjana de 13 pantalles per cinema, triplicant la mitjana dels cinemes de fora de zones comercials. Aquestes dades reflecteixen que l'oferta de cinema ha canviat significativament i s'ha consolidat com una oferta d'oci de primer ordre amb una clara complementarietat amb els entorns comercials. Cal tenir present que el nombre d'espectadors de cinema a la ciutat de Barcelona és d'uns 10 milions i que, per tant, estem parlant de l'expressió cultural que compta, amb diferència, amb un major volum de consumidors.¹⁹

Taula 7. Caracterització dels cinemes de Barcelona segons la seva ubicació

Característica	Cinemes de centres comercials	Cinemes fora de centres comercials
Mitjana de pantalles per cinema	13	4
% de pantalles sobre el total	38%	64%

Font: elaboració pròpia a partir de les cartelleres dels cinemes de Barcelona, 21/01/07 a 04/02/07.

¹⁹ Dades de l'Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona 2005.

La vinculació entre temps lliure/temps d'oci/temps de consum ha estat extraordinàriament treballada per part dels responsables de màrqueting dels centres comercials. La idea és senzilla: venen el centre comercial com un espai amb tot tipus de serveis i d'entreteniments per a tota la família; un espai segur, dissenyat per a la comoditat dels seus usuaris, i amb una oferta lúdica, gastronòmica i, sobretot, comercial. Llancen el missatge que la millor manera d'invertir el temps lliure és anar a un d'aquests centres, ja que sense moure's de lloc podran realitzar totes les activitats lúdiques que desitgin. Sense ànim d'entrar a valorar l'oferta consumista d'aquests centres, sí que hem d'assenyalar la capacitat que han tingut per introduir la qüestió del temps en el seu discurs. Evidentment, parteixen d'una concepció econòmica del temps (cost-benefici) i no d'una perspectiva de temps i benestar quotidià.

En analitzar la cartellera dels cinemes dels centres comercials en comparació amb les de la resta de la ciutat es confirma el que hem anunciat en paràgrafs anteriors. Mentre que pràcticament tots els cinemes dels centres comercials ofereixen sessions matinals i sessions golfes, els que es troben en l'entramat urbà cada cop ho fan menys (7,15% matinals i 25% golfes). Ja hem vist que tots els cinemes dels centres comercials són multisales, de manera que tenen més possibilitats de programació i ofereixen cinema per a públic familiar els caps de setmana al matí i per a adults a les nits. Val a dir que la gran majoria de cinemes que programen sessions matinals i golfes ho fan durant els caps de setmana, mentre que entre setmana redueixen molt més aquesta oferta.

Taula 8. Caracterització dels cinemes de Barcelona segons les sessions

Característica	Centre comercial	Entramat urbà	Conjunt
Fan sessions matinals	83,3%	7,15%	20,59%
Fan sessions golfes*	100%	25%	38,24%

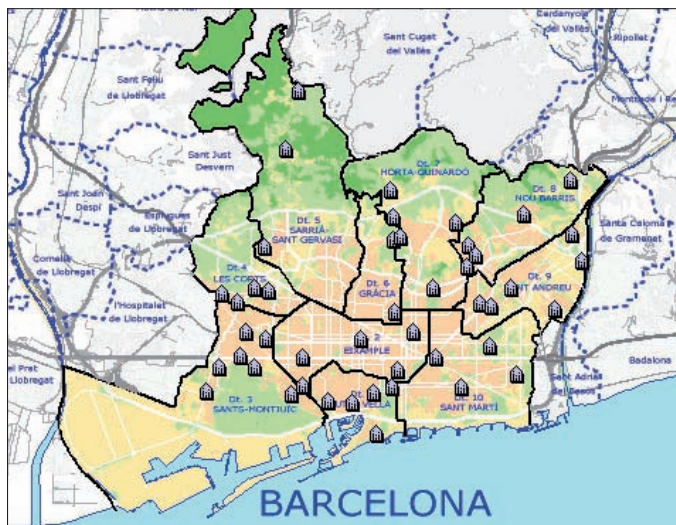
Font: elaboració pròpia a partir de les cartelleres dels cinemes de Barcelona, 21/01/07 a 04/02/07.

* Sessions golfes: s'han considerat les que comencen després de mitjanit.

2.5. L'OFERTA D'ACTIVITATS ALS CENTRES CÍVICS

Quant als centres cívics, un cop més tornem a parlar d'una oferta exclusivament pública. A Barcelona, els centres cívics depenen administrativament de l'Àrea de Serveis Socials, però la seva activitat té una clara vinculació amb cadascun dels districtes. Hi ha un total de 45 centres cívics distribuïts per tota la ciutat. La seva característica d'equipaments de proximitat fa que tinguin un important arrelament al barri o als barris en què donen servei.

Quadre 4. Distribució dels centres cívics de Barcelona

Font: plànol de la ciutat a: www.bcn.cat

L'oferta que realitzen els centres cívics té un clar component cultural, per la qual cosa acostumen a considerar-se com a equipaments culturals de proximitat. Si ens fixem en la comunicació de la web dels centres cívics de Barcelona (www.bcn.cat/centrescivics) veurem que, a la pàgina d'inici, es presenten amb la oferta següent, que és essencialment cultural:

- Anar a tallers i cursets, per aprendre i estimular la creativitat
- Assistir a actes i espectacles culturals (música, teatre, dansa, exposicions)
- Dur a terme iniciatives artístiques pròpies
- Gaudir d'activitats en família i de la festa popular del barri on viviu
- Participar en reunions veïnals i d'associacions de barri
- Rebre orientació i informació general sobre les activitats del centre i sobre serveis bàsics de la comunitat
- Fer de voluntari/ària en iniciatives socials i solidàries
- Compartir valors com el civisme, la sostenibilitat i el respecte de l'entorn natural

Precisament, els centres cívics, donada la seva proximitat amb la ciutadania, s'han mostrat com els equipaments municipals que han modificat més i millor les seves polítiques d'horaris, adaptant-se a les demandes dels seus usuaris. Aquest fet també es destaca en la presentació de la citada pàgina web: «Treballem per oferir-vos horaris amplis, adaptats al vostre ritme de vida.» En efecte, aquests serveis han tingut l'encert de modificar i adequar els horaris a la demanda. Tot i no disposar de dades dels horaris de cursos o de l'oferta cultural,²⁰ sí que, a partir del coneixement de la realitat, podem afirmar que la voluntat d'acostar la cultura a la població que normalment hi resta llunyana, ha convertit els centres cívics en una important porta d'entrada a la cultura que permet superar importants barreres d'accés.

Les xifres de la taula següent mostren la importància dels centres cívics en volum, en quantitat (més de 3.000 tallers i cursos el 2005), alts nivells d'inscripció (més de 73.000 persones el 2006), i amb la programació d'activitats obertes amb gairebé mig milió d'assistents. Però, a més a més, cal afegir una valoració qualitativa, ja que els usuaris i usuàries dels centres cívics acostumen a ser persones del barri, que comparteixen l'espai i que, per tant, creen importants xarxes socials que, evidentment, fomenten la cohesió social del barri. D'altra banda, també cal valorar la importància que tenen com a plataforma per a l'aflorament de la capacitat expressiva

de les persones. Més enllà de la formació en cursos i tallers, molts d'aquests centres cívics serveixen per a l'assaig de grups de teatre, música, dansa etc. d'aficionats, d'amateurs i també emergents, i com a espai per poder mostrar els seus primers treballs artístics.

Taula 9. Usos dels centres cívics de Barcelona, 2005

Activitats als centres cívics	Total de la ciutat
Cursos i tallers	3.058
Persones inscrites*	73.629
Activitats / espectacles realitzats	2.908
Espectadors / assistents	488.575
Activitats de festa major i calendari festiu	583
Usos de cessió d'espais	226.312

Font: Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona 2006.

** Dada actualitzada el 2006 amb informació facilitada per l'Ajuntament de Barcelona.*

²⁰ Precisament la flexibilitat d'horaris i els canvis constants de programació de tallers als 44 centres cívics fan que la sistematització i l'anàlisi de la informació sigui una tasca ingent i difícil d'assumir en el present estudi.

V. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

El present estudi ofereix una aproximació innovadora a la cultura a través de la perspectiva del temps. El punt de partida ha estat, precisament, posar de manifest les potencialitats d'aquesta mirada per a l'anàlisi de l'oferta i la política cultural; una mirada que recull una triple dimensió del temps: quotidianitat, cycle de vida i generació. La investigació ha patit les limitacions, prèviament conegudes, d'haver d'acotar l'anàlisi a les dades estadístiques i a la informació ja existent sobre temps i cultura, sense desenvolupar un treball de camp propi. De fet, un baix grau de reflexió prèvia sobre la intersecció entre aquests dos àmbits explica l'absència de dades. Per tant, el fet d'iniciar aquesta reflexió és un bon senyal de futur. No obstant això, aquestes limitacions no han impossibilitat la realització d'aquesta aproximació. A tall de conclusió es poden assenyalar alguns aspectes:

- La perspectiva temporal, tot i no aparèixer suficientment explicitada en els nous referents conceptuals per al desenvolupament de polítiques culturals, hi és present de manera latent. Ni l'Agenda 21 de la Cultura ni la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals fan menció explícita a aquesta perspectiva. Malgrat això, s'ha pogut comprovar que el temps serà un pilar fonamental en el desenvolupament de polítiques que es basin en els principis d'aquestes declaracions. Així, les idees d'accés, d'expressivitat i de governança cultural que hi ha darrere aquestes declaracions prenen una major dimensió si se'ls aplica la perspectiva del temps.
- Els estudis i les estadístiques de l'ús del temps es mostren com una font de dades imprescindible a l'hora d'analitzar la relació entre el temps i la cultura. Ara bé, es tracta d'un instrument limitat, ja que no ha estat dissenyat per a l'estudi de la creació i el consum cultural, ni per a l'avaluació de polítiques culturals. Igualment succeeix amb les enquestes de pràctiques i hàbits culturals, on es dona una importància relativa al temps. Tot i així, de l'explotació feta es poden assenyalar alguns resultats:
 - Des de la perspectiva de gènere, la major càrrega total de treball que suporten les dones les situa en desigualtat de condicions de cara a disposar de temps per a la cultura. Tot i això, la prioritització per la cultura que les dones fan respecte del seu temps lliure fa que igualin als homes en temps dedicat a la cultura.
 - El nivell d'estudis és la variable que es mostra més explicativa del consum i les pràctiques culturals. Tot i que les persones amb nivells d'estudis més elevats són les que disposen de menys temps lliure, també són les que, amb

molta diferència, tenen uns nivells de consum i pràctiques culturals més elevats. En canvi, les persones amb nivells d'estudis inferiors tenen molt temps lliure i baixos nivells de consum i pràctiques culturals.

- L'edat de les persones és una variable que determina en gran mesura la disponibilitat o no de temps lliure. Ara bé, les estadístiques de què es disposa no permeten treure conclusions respecte de les dimensions de cycle de vida i generació, segurament més explicatives dels nivells de consum i pràctiques culturals de les persones.

- El nou Pla Estratègic de Cultura de Barcelona, recentment aprovat, situa la proximitat al centre de l'estratègia. Tot i que el Pla no en fa una menció explícita, la qüestió del temps pot ser la clau de volta de l'èxit de moltes de les iniciatives que es planteja desenvolupar. Caldria, doncs, situar els eixos espai/temps per fer front als reptes de la proximitat. L'eix de l'espai ja està dibuixat, ara manca el del temps.

- Els equipaments de proximitat, biblioteques i centres cívics són els que tenen una presència més clara en la vida quotidiana de les persones. Precisament són els que més han innovat en la política horària i els que tenen una intenció més explícita d'adequar els serveis a les necessitats horàries dels seus usuaris. Respecte de la resta de l'oferta, cal destacar que han aparegut iniciatives que tenen una clara reflexió feta sobre els horaris de programació (museus que tanquen a mitjanit, els nous horaris del TNC vinculats a l'accés amb transport públic).

A partir d'aquestes conclusions, i d'algunes constatacions fetes en els diferents apartats de l'estudi, s'esbossen algunes **recomanacions** que poden ser d'interès per avançar en l'anàlisi cultural i en la planificació de polítiques culturals:

- Cal incorporar la perspectiva del temps en les estadístiques culturals i la de l'estudi del temps de la cultura en les estadístiques de temps; o bé dissenyar noves enquestes que permetin treure conclusions més clares sobre la relació entre cultura, quotidianitat i cycle de vida.

- Juntament amb les tècniques quantitatives caldria aprofundir, a partir de tècniques qualitatives, en les idees de generació i quotidianitat amb relació al consum i a les pràctiques culturals.

- Cal incorporar explícitament la perspectiva del temps a la política cultural, ja que faria aflorar nous reptes i necessitats. Pot ser la variable que permeti encertar en el desenvolupament de polítiques de foment de l'accés, l'expressivitat i la governança de la cultura.

- La perspectiva del temps permet l'anàlisi de la demanda potencial i no només de la demanda existent (que acostuma a centrar els estudis culturals). Aquesta perspectiva empeny a anar al detall per tal d'identificar els col·lectius que resten exclosos dels circuits culturals. Un cop identificats, s'hi podrà actuar mitjançant l'oferta de serveis concrets.

- Cal analitzar l'èxit i el fracàs de totes aquelles iniciatives desenvolupades des dels serveis culturals i vinculades a la perspectiva del temps (polítiques horàries, oferta dirigida a públics determinats segons la seva disponibilitat de temps, etc.); una anàlisi que permetria fer aflorar totes aquelles pràctiques que, atenent a aquesta perspectiva, han estat beneficioses i poden orientar noves polítiques culturals.

VI. ANNEX

1. Horaris Cartellera de Teatre de Barcelona – setmana del 21/01/07 al 4/02/07

Teatre	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
Apolo			21:00	21:00	22:00	18:00 - 22:00	18:00
Borràs				18:00 - 21:30	21:30	18:00 - 21:30	17:00 - 20:30
Brossa, Espai Escènic		21:00	21:00	21:00	21:00	21:00	19:00
Club Capitol Sala 1				22:30	22:30	22:30	20:30
Sala 2				21:00	21:00	21:00	19:00
Guasch teatre Adults				21:00	22:00	22:00	19:30
Familiar					12:30 - 18:30	12:30 - 18:30	12:30 - 17:30
Jove teatre Regina Familiar					18:00	12:00 - 18:00	
Mercat de les flors				21:00	21:00	21:00	19:00
Sala Beckett			22:00	22:00	22:00	22:00	19:00
Sala Muntaner Espect 1			21:00	21:00	21:00	21:00	18:45
Espect 2			22:45	22:45	22:45	22:45	20:30
SAT Adults				21:30	21:30	21:30	18:30
Familiar						17:30	12:00
Tantarantana			21:00	21:00	21:00	21:00	19:00
Teatre Condal	21:30	21:30	21:30	21:30	21:30	21:30	18:00
Teatre Lliure Sala gran		21:00	21:00	21:00	21:00	21:00	19:00
Espai lliure		21:30	21:30	21:30	21:30	21:30	18:30
TNC Sala gran			20:00	20:00	20:00	17:00 - 21:30	18:00
Sala Tallers		20:00	20:00	20:00	17:00 - 21:30	18:00	
Sala Petita			10:30	10:30	10:30	12:00	12:00
Poliorama			21:30	17:00 - 21:30	21:30	18:30 - 21:30	18:30
Romea Adult		21:00	21:00	21:00	21:00	22:00	18:30
Familiar							12:00
Tívoli		21:30	21:30	21:30	21:30	18:30 - 22:00	17:00 - 20:30
Victòria		21:30	21:30	17:00 - 21:30	21:30	18:30 - 22:30	18:30
Versus Teatre			21:30	21:30	21:30	21:30	21:30
Villarroel		21:00	21:00	21:00	21:00	18:30 - 22:00	18:30

1. Horaris Museus de Barcelona

Horari d'hivern

	Dilluns		Dimarts		Dimecres		Dijous		Divendres		Dissabte		Diumenge		Total hores setmana	
	Ob.	Tanc.	Hores	Ob.	Tanc.	Hores	Ob.	Tanc.	Hores	Ob.	Tanc.	Hores	Ob.	Tanc.		Hores
MACBA	11:00	19:30	8:30	11:00	19:30	8:30	11:00	19:30	8:30	11:00	19:30	10:00	10:00	15:00	5:00	49:00:00
MNAC				10:00	19:00	9:00	10:00	19:00	9:00	10:00	19:00	10:00	10:00	14:30	4:30	49:30:00
CCCB				11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	11:00	11:00	20:00	9:00	54:00:00
Palau Virreina				11:00	14:00	3:00	11:00	14:00	3:00							43:30:00
CASM				16:00	20:30	4:30	16:00	20:30	4:30			11:00	20:30	15:00	4:00	49:00:00
Museu Picasso				11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	11:00	11:00	15:00	4:00	60:00:00
Fundació Tàpies				10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	60:00:00
Fundació Miró				10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	52:00:00
Caixaforum				10:00	19:00	9:00	10:00	21:30	11:30	10:00	19:00	10:00	10:00	14:30	4:30	60:00:00
Cosmocaixa				10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	60:00:00
La Pedrera	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	70:00:00
Horari estiu																
																Total
MACBA	11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	11:00	11:00	15:00	5:00	54:00:00
CCCB				11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	9:00	11:00	20:00	11:00	11:00	15:00	4:00	49:00:00
Fundació Miró				10:00	20:00	10:00	10:00	21:30	11:30	10:00	20:00	10:00	10:00	14:30	4:30	56:00:00
Caixaforum				10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	10:00	20:00	10:00	64:00:00

